

REZISTENȚA ANTIHORTHYSTĂ ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI ÎN DOMENIUL ECONOMIC-SOCIAL*

CONTRIBUȚII SALAJENE. IV

a. *Unele date și aspecte noi despre teritoriul național răpit României din Dictatul de la Viena.*

Prin verdictul Dictatului imperialist de la Viena i s-a impus României modificarea frontierelor sale de stat rezultate din actul istoric al făuririi statului național unitar român de la 1 decembrie 1918.

În primul paragraf al acestui verdict a fost încriminată prevederea după care: „Frontiera definită dintre România și Ungaria fixată astfel după cum rezultă din harta anexă”¹. Prin aceasta s-a săvârșit un atentat direct la integritatea teritorială și la independența națională a României. Modificările de frontieră impuse au constituit una dintre cele mai grave consecințe politice ale dictatului asupra României.

Odată cu implicațiile politice de ordin național ale teritoriului în legătură cu unele estimări ce au fost făcut asupra suprafeței acestuia precum și cele legate de potențialul său economic, apreciem că mai există probleme care azi necesită o analiză critică pentru o mai temeinică elucidare a lor. Totodată se impune ca obiectivele și acțiunile mișcării de rezistență antihorthystă să fie tratate într-o legătură mai organică cu ansamblul vieții economico-sociale ale teritoriului.

În legătură cu elucidarea mai veridică a problemei referitoare la suprafața teritoriului național ce a fost răpit României prin Dictatul de la Viena, ca o bază de evaluare apreciem că sînt datele statistice comunicate de Institutul Central de Statistică a României în urma efectuării recensămîntului general al populației și teritoriului României din decembrie

* Pe tema rezistenței antihorthyste în domeniul economico-social, vezi lucrări și studii contemporane: Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, P. Bunta, M. Kovaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Țuțui, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1974, p. 38—81. Vasile T. Ciubăncan, *Date și aspecte despre urmările economice și sociale ale Dictatului de la Viena septembrie 1940—octombrie 1944*. Lucrare de absolvire a cursului post universitar Academia „Ștefan Gheorghiu”, București, 1970, p. 1—60. Vezi de același autor: în *Acta MP*, 6, 1982, p. 287—299; în *Acta MP*, 7, 1983, p. 422—477; în *Acta MP*, 7, 1983, p. 448—462; în *Acta MP*, 8, 1984, p. 503—527; C. Grad, în *Crisia*, 13, 1983, p. 301—314.

¹ Arhiva C.C. al P.C.R. *fond 103*, dosar nr. 11585, f. 49.

1930. În lumina acestora, suprafața totală a teritoriului celor 11 județe afectate prin Dictatul de la Viena era de 49.548 kmp².

După cum se cunoaște județele: Bihor, Cluj, Mureș, Odorhei și Trei Scaune au fost dezmembrate, situația din care s-a creat dificultatea desul de serioasă în legătură cu aprecierea cât mai aproape de realitate, asupra mărimii părții teritoriului ce a fost ocupat de Ungaria horthystă din suprafața totală a județelor menționate.

Din examinarea datelor oficiale a punctelor de vedere expuse în această problemă de către Institutul Central de Statistică al României rezultă că prima comunicare dată publicității a făcut-o în anul 1941, când a estimat mărimea teritoriului răpit României și atribuit Ungariei horthyste la suprafața de 42.610 kmp³. A doua comunicare, fără a face însă nici o apreciere cu referire la prima, a fost făcută în ianuarie 1945 și a fost reluată în aprilie același an când teritoriul respectiv a fost apreciat în suprafață de 42.243 kmp⁴. Menționăm că în ambele cazuri institutul nu a făcut nici o mențiune și nu a dat nici o cifră referitoare la suprafața teritoriului celor 5 județe menționate, care au rămas în continuare României. Rezultă din cele arătate și în această problemă o anumită incertitudine și inconsecvență din partea acestuia și în problemele teritoriului.

Istoricul Silviu Dragomir în studiul publicat în anul 1941 cu titlul „Problema Transilvaniei” după cum precizează, că pe baza datelor furnizate de Institutul Central de Statistică, a indicat mărimea teritoriului ce i-a fost răpit României prin Dictatul de la Viena în suprafață de 42.243 kmp. Totodată a precizat că partea teritoriului celor 5 județe menționate, ce a rămas în continuare României era în suprafață de 7.305 kmp⁵. Însumate aceste două grupe de cifre ne dau suprafața de 49.548 kmp, care este egală cu suprafața celor 11 județe analizate, așa cum a fost determinată la recensământul din anul 1930, fapt pe care istoriografia noastră contemporană nu l-a sesizat (s.n.).

Menționăm însă că în acest studiu nu a fost consemnată suprafața localităților din județele Tîrnava Mare, Tîrnava Mică și Cîmpulung Moldovenesc care tot atunci au fost anexate la Ungaria horthystă. Autorul le menționează pe primele două județe numai la numărul populației României ce a fost pierdută atunci.

La rîndul lor organele centrale de statistică ale Ungariei, prin publicațiile de specialitate au făcut mai multe comunicări succesive asupra mărimii teritoriului pe care Ungaria horthystă l-a ocupat de la România, prin Dictatul de la Viena. Prima comunicare oficială a fost făcută în revista „Cronica statistică maghiară” nr. 8, luna septembrie 1940, în care teritoriul respectiv a fost evaluat la suprafața de 43.492 kmp⁶. Această

² *Breviarul statistic al României 1939, II*, p. 13—15, 24—25, 27—29.

³ A. Galopenția, în *Geopolitica și istoria*, I, 1941, p. 39.

⁴ *Comunicări statistice nr. 6—7* Institutul central de statistică, București, 1945, p. 2.

⁵ Silviu Dragomir, în *Transilvania nr. 1*, 1941, p. 10—11.

⁶ *Magyar Statisztikai Szemle nr. 8—9*, 1940, p. 667.

suprafață a fost reconfirmată de același organ de statistică și după efectuarea recensământului general al populației Ungariei din februarie 1941⁷, iar după aceasta a fost apoi consemnată în mod constant în publicațiile statistice anuale fără nici o modificare⁸.

Din examinarea acestor două categorii de surse documentare românești și maghiare, apreciem că prezintă o certitudine mult mai mare cele publicate de organele de statistică maghiare prin exactitatea și consecvența lor. O explicație o avem în faptul că aceste organe se găseau efectiv în teritoriul respectiv și aveau la dispoziție toate evidențele funciare ale fiecărei localități luată în parte, care le-au rămas la dispoziția lor. Totodată datele au fost reverificate cu ocazia recensământului general efectuat în februarie 1941, fapt care ne dă un plus de certitudine față de veridicitatea lor.

Diferența de suprafață de teritoriu de 1.249 kmp, confirmată în plus, față de suprafața pe care a atestat-o Institutul Central de Statistică a României, opinăm că poate fi localizată la localitățile celor trei județe menționate, Țirnava Mare, Țirnava Mică și Cîmpulung Moldovenesc pe care statistica românească nu a evaluat-o (s.n.) în comunicările ei și totodată printr-o mai judicioasă evaluare a întregului teritoriu ce a fost ocupat de Ungaria horthystă.

În ce ne privește, ne asociem punctului de vedere exprimat oficial de organele de statistică maghiare, în sensul că teritoriul național ce i-a fost răpit României prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, a fost cel mai puțin în suprafață de 43.492 kmp care de fapt a fost confirmat și de către statul ocupant (s.n.).

Acest teritoriu a cuprins 22 municipii și orașe și un număr de 1.842 localități rurale cu statut de sat.

În istoriografia românească există două lucrări de bază care tratează problemele Dictatului de la Viena și în care este abordată și suprafața teritoriului național răpit. Acestea sînt: „Lupta poporului român împotriva Dictatului de la Viena“, autor Traian Bunescu și „Dictatul de la Viena“ autor Aurică Simion. În prima lucrare suprafața teritoriului este estimată la 43.492 kmp, autorul citind în sprijinul ei o sursă oficială din presa românească⁹. În cea de-a doua lucrare teritoriul este consemnat în suprafața de 42.243 kmp¹⁰, autorul citează ca sursă oficială în această problemă cea de a doua comunicare făcută în anul 1945 de către Institutul Central de Statistică a României, pe care am menționat-o și noi mai înainte.

Datele publicate de către cei doi autori, parțial diferite, au fost citate apoi și de către alți autori în lucrările ce le-au publicat ulterior. În plus de aceasta, în unele lucrări publicate înainte de anul 1971 sau după

⁷ L. Thiring, *Az 1941 évi Népszamlalas Előzetes Eredményei*, Budapest, 1941, p. 9.

⁸ *Magyar sztatistikai zsebkönyv*, Budapest, 1943, p. 43.

⁹ Tr. Bunescu, *Lupta poporului român împotriva Dictatului fascist de la Viena* (30 august 1940), București, 1971, p. 121.

¹⁰ A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, 1972, p. 208.

această dată, și mai ales, în diferite articole din presa centrală și în revistele de specialitate, se indică suprafața acestui teritoriu între 42.000 kmp minimă și pînă la 45.000 kmp, limita maximă¹¹. Acestea toate ne arată faptul regretabil că nici pînă azi nu s-a ajuns la un punct de vedere unitar în această problemă de interes național. Opinia noastră față de toate punctele de vedere diferite, este aceea pe care am expus-o mai înainte, față de datele publicate de către cele două organe de statistică românești și maghiare.

O altă problemă de importanță principală cu privire la acest teritoriu ce ne-a fost răpit prin Dictatul de la Viena se referă la organizarea

¹¹ Despre modul regretabil în care mai este tratată și prezentată această problemă de importanță națională privitor la mărimea suprafeței teritoriului României răpit prin Dictatul de la Viena, prezentăm situația înscrisă în acest sens într-un număr de lucrări reprezentative al istoriei contemporane românești de apariție mai recentă, precum și datele prezentate în unele articole și studii din presa noastră centrală referitor la aceeași problemă. Lipsa de certitudine a autorilor față de această problemă se reflectă și în aceea că majoritatea lor au dat cifre foarte diferite dar nu au citat nici o sursă documentară în sprijinul datelor pe care le-au consemnat, și nu și-au motivat opțiunea în raport cu alte opțiuni diferite de ale lor.

Un astfel de procedeu este destul de puțin utilizat în practica științifică și îndeosebi în publicistică și aceasta mai ales cînd este vorba de o problemă de interes național. La aceasta se mai adaugă și faptul că în tratarea acestei probleme a fost și rămîne în continuare implicată și o anumită istoriografie străină, cu poziții foarte diferite, pînă la cele fățiș potrivnice nouă.

În sprijinul celor prezentate cităm următoarele lucrări publicate și examinate de noi: *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 443 este înscrisă suprafața de „43.492 kmp” fără indicarea surselor, (în continuare f.s.). *Dictatura regală*, București, 1970, p. 411, „43.000 kmp” (f.s.); *Istoria României Compendiu*, București, p. 522 „43.000 kmp” (f.s.); *Ibidem*, în ediția 1971 și 1974; *Istoria Românilor*, București, 1971, p. 651 „42.243 kmp” (f.s.); *Marea conflagrație mondială a secolului XX*, București, 1971, p. 127 „42.000 kmp” (f.s.); *Ibidem*, ediția II 1974, p. 119 „42.000 kmp” (f.s.); *Rezistența Europeană 1938—1945*, București, 1973, p. 360 „42.243 kmp”, conf. A. Simion, op. cit., iar la p. 400 aceeași lucrare este consemnată suprafața de „43.000 kmp” (f.s.); *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1974, p. 35, „42.243 kmp” conf. comunicării statistice nr. 6—7/1945, p. 2; *Probleme fundamentale ale istoriei Românilor*, 1983, p. 122 „43.442 kmp” (f.s.).

În unele articole din presa centrală publicate la 40 de ani de la Dictatul de la Viena, s-au consemnat următoarele date contradictorii: D. Tinu în *Scînteia* nr. 11.827 din 30 august 1980 „42.243 kmp” (f.s.); O. Măcișescu în *Scînteia tinerețului* nr. 9725 din 30 august 1980 „45.000 kmp” (f.s.); I. Pavelescu în *România liberă* nr. 1148 din 30 august 1980 „42.240 kmp” (f.s.); Tr. Udrea în *Era socialistă* nr. XL, septembrie 1980 „43.492 kmp” (f.s.). Date mai recente în *România literară* nr. 49 din 6 decembrie 1984, în articolul: „*Kritika... pe poziții elogioase față de un trecut condamnat de istorie* (I) „42.243 kmp” (f.s.).

Precizăm că noi nu am prezentat o listă integrală a tuturor lucrărilor, studiilor sau articolelor publicate în presă care au făcut referiri la mărimea teritoriului național răpit prin Dictatul de la Viena, deoarece ele sînt mult mai numeroase, dar cele care le-am prezentat, apreciem că sînt edificatoare pentru a se evidenția lipsa de consens în istoriografia noastră față de această importantă problemă. Totodată se poate înțelege și ce impresii creează o astfel de prezentare atît asupra cititorilor din țara noastră, cît și asupra celor din străinătate, între care nu trebuie subestimați cei „critici”, față de pozițiile noastre, cărora printr-un astfel de mod de abordare li se oferă chiar din partea noastră subiecte de „critică”.

lui din punct de vedere economico-social și la necesitatea unei analize mai complexe privitor la potențialul său economic. În acest context, se impune să fie dezvăluită critic politica regimului horthyst în aceste domenii. Totodată, în raport cu situația gravă ce s-a creat, să fie tot mai pregnant evidențiate obiectivele și acțiunile mișcării de rezistență anti-horthystă și a maselor largi populare pentru a-și apăra interesele lor pe acest tărâm.

În legătură cu potențialul economic al teritoriului și a pierderilor de această natură suferite de statul român prin răpirea lui, primul studiu amplu s-a făcut în cadrul Centrului de studii pentru problemele Transilvaniei, a Universității clujene cu sediul la Sibiu, care a fost publicat în anul 1943 în *Revue de Transylvanie*, autor prof. dr. Petre Poruțiu¹².

Deși este un studiu complex, documentat și abordează un cerc larg de probleme de ordin economico-social nu a reușit însă să le cuprindă în totalitate, iar sursele de informare utilizate nu au fost epuizate. Astfel că unele din datele publicate de autor rămân încă relative. Așa de exemplu, suprafața agricolă a teritoriului consemnată în studiu, ne apare mai mică cu circa 300.700 ha, față de suprafața agricolă pe care o indică alte surse oficiale la rîndul lor și care dau mai multă certitudine în legătură cu această problemă. Asemenea diferențe apar și la alte categorii de pierderi ce au fost consemnate, iar unele nu au putut fi atunci determinate datorită împrejurărilor cunoscute.

Pe baza datelor din acest studiu valoros, făcînd noi investigații arhivistice din documente oficiale ce au fost întocmite în acea perioadă la nivelul Președinției Consiliului de Miniștri a României de atunci, unde s-au făcut studii exprese cu acest obiect, pe care le apreciem că reflectă mai complet și cu mai multă certitudine această vastă problemă, am prezentat în mod sintetic un studiu ce cuprinde date din cele mai importante, fără a fi epuizată analiza unei astfel de probleme vaste și complexe¹³.

Din examinarea în continuare și a altor date și informații coroborate cu cele inițiale cu privire la potențialul economic productiv și al bogățiilor solului și ale subsolului ale acestui teritoriu național se mai desprind în plus următoarele aspecte mai importante.

În studiul semnat de prof. Petre Poruțiu, la care ne-am mai referit, sînt evidențiate date foarte importante referitoare la acest potențial economic¹⁴. Datele pe care le prezentăm, parte din ele inedite vin să completeze acest tablou general din care se pot formula mai multe concluzii utile.

Din punct de vedere industrial în acest teritoriu ponderea principală o avea producția minieră, în primul rînd, cea de metale neferoase, apoi cea de cărbuni și sare. Între acestea, locul principal îl deținea bazinul minier Baia Mare—Cavnic—Strîmbu și Rodna Veche, unde existau 8 exploatare miniere, o uzină metalurgică pentru metale neferoase și două instalații de afinare electrolitică și de analiză a metalelor nobile.

¹² P. Poruțiu, în *Revue de Transylvanie*, 7—9, 1941—1943, p. 299.

¹³ V. T. Ciubăncan, în *Acta MP*, 6, 1982, p. 287—299.

¹⁴ P. Poruțiu, *op. cit.*, p. 293—307.

Valoarea instalațiilor și a producției rămase în teritoriu după data de 30 august 1940 se ridică la 1.991.905.408 lei. Prin pierderea acestui bazin minier statul român a pierdut 30 la sută din producția de aur, 66 la sută din producția de argint, raportate la producția anului 1939 de 4.467 kg aur fin și de 22.080 kg argint¹⁵.

Aceste instalații și rezerve de metale neferoase au fost apoi exploatare în mod prădalnic de către regimul de ocupație fascistă horthystă.

În seria decretelor de expropriere de bunuri ce aparțineau statului național unitar român s-a înscris și decretul 1630/1941 publicat la 2 mai același an care a afectat în mod deosebit acest bazin minier.

Politica regimului horthyst în acest sector minier se reflectă veridic prin indicatorii de producție principali care au rezultat din exploatare în cei patru ani de ocupație.

Producția de metale neferoase în perioada anilor 1940—1944¹⁶ în bazinul minier Baia Mare—Cavnic—Băiuț.

Tabelul nr. 1

Perioada	Total minereu extras/to	Aur fin kg	Argint kg	Cupru to	Plumb
1940	137 519	1 976	17 852	271	4 945
1941—1944 cumulativ	1 343 400	10 346	88 096	2 608	71 122
Media anuală 1941—1944	335 600	2 586	22 024	652	17 780
(+ —) față de 1940					
100%	3,86%	130%	123%	175%	3,59%

Din aceste date rezultă intensificarea maximă a exploatării zăcămintelor și în special a celor bogate în conținut de minereu. Producția de aur ce a fost jefuită din acest bazin a fost mai mare 1,57 ori decât întreaga producție de aur a României din anul 1939, iar cea de argint jefuită a fost de 3 ori mai mare decât producția totală a țării pe aceiași ani, la același sortiment. Valoarea celor 10.346 kg de aur fin ce a fost înstrăinată de către ocupanți din averea națională se cifrează la suma de 228.360.704 lei, iar cantitatea de 88.096 kg argint se ridică la 163.509.000 lei, ambele la valoarea anului 1939. Total 392.869.474 lei¹⁷.

Minele de cărbuni, mai ales de cărbune brun, se găseau în județul Sălaj, pe Valea Agriului, la Surduc, la Sărmășag—Bobota, Chiejd, în ju-

¹⁵ *Fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 134/1941, f. 23—24 și *fond U.G.I.R.A.* dosar nr. 21/1940, f. 118—125, dosar 12/1940, f. 186—189.

¹⁶ V. T. Ciubăncan, *Date și aspecte (...), op. cit.*, p. 15 și Arh. Stat Baia Mare, *fond Inspectoratul geologic minier, Combinatul minier*, Buletinele statistice anuale 1939—1944, și dosar nr. F 2/1967, dosar nr. 14, 15, 44—48, 91—97, 123/1941, dosar nr. 19—22, 43—46, 128—130/1942, dosar nr. 25, 34, 54—63, 77—84, 165—176, 210, 238, 242/1943, dosar nr. 46, 49—50, 55, 78—80, 89—93, 111, 147/1944, dosar nr. 41/1947, f. 215—221, dosar nr. 32/1946, f. 7, și G. Robescu, în *Marmăția*, 5—6, 1979—1981, p. 353—355.

¹⁷ *Breviarul statistic al României*, vol. II, 1939, p. 299.

dețul Cluj la Șorecani, în județul Bihor la Dorna, Tătăruș și Bratca. Ele dădeau circa 10 la sută din producția de cărbune a României din anul 1940.

Rezervele de cărbune evaluate în anul 1939 în teritoriu au fost estimate la 171.752.200 t, reprezentînd circa 6 la sută din cele evaluate atunci pe întreaga țară¹⁸. Aceste rezerve erau egale cu producția totală de cărbune a României din același an pentru o perioadă de 70 de ani, care era de 2.464.950 t. Rezervele de turbă au fost evaluate atunci la 67.700.000 t¹⁹.

Politica regimului horthyst de jefuire sistematică și a acestei bogății inclusiv a rezervelor de bitum și de gaz metan ale subsolului românesc este atestată de următoarele date și aspecte mai principale.

La mina Sărmășag, județul Sălaj, producția de cărbune a crescut de la 36.000—37.000 t. în anii 1939—1940, la 85.000—90.000 t. în anul 1941—1944, total 340.000—350.000 t. prin deschiderea a două mine noi și dublarea numărului de muncitori. Exploatarea o făcea aceeași societate care exploata și bazinul minier Baia Mare²⁰.

La mina de cărbuni Surduc județul Sălaj, de la o producție anuală de 20.856 t. cărbune brun în anul 1939 s-a ajuns la circa 83.000—85.000 t. anual în perioada 1941—1944, deci o creștere de patru ori, total 332.000—340.000 t. Tot în județul Sălaj, pe Valea Agrijului s-au deschis noi mine unde, de asemenea, exploatarea cărbunelui a fost intensificată²¹.

Alte planuri oficiale anunțate de regimul horthyst vin să ateste căutările intense și exploatarea rezervelor de cărbune din teritoriu. O știre oficială consemna în acest sens următoarele în 1941: „Budapesta. Se anunță că Întreprinderea minieră Salgatayan Kőszénbánya a încheiat un contract cu 500 de proprietari din Oaș din Ardeal, care va permite societății să facă sondări și săpături pentru a găsi cărbune în această regiune. Contractul este încheiat pe o perioadă de 90 de ani și se referă la exploatarea lignitului. Sătenii vor ceda în felul acesta 7.000 iug. pentru cercetare”²². De asemenea, că acțiunea de exploatare a și început și că promite rezultate.

În județul Bihor în scopul exploatării intense a zăcămintelor bituminoase și de uleiuri speciale în zona localității Derna Tătăruș, după ce în anul 1941 le-a trecut în proprietatea statului maghiar, a instaurat acolo o administrație cu rangul de subsecretariat de stat care a efectuat în zonă peste 500 de sonde de mină și sonde de caraeluis, elaborînd planuri de amploare pentru construirea de fabrici noi de mari dimensiuni, de laboratoare etc. Prin măsurile luate au forțat producția de materiale bituminoase și uleiuri speciale la o creștere de peste 4 ori față de anul 1940²³.

¹⁸ *Ibidem*, p. 293.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Arh. I. C. Sălajul Sărmășag, *Anexă la studiul geologic, hidrologic*, dosar nr. 43, B.D.S.

²¹ Arh. sectorului minier Surduc, *Registrul de producție*, p. 9, și Arh. stat Sălaj, fond *prefectura județului Sălaj*, dosar nr. 100, 1940—1944, documentul nr. 58.

²² *Tribuna Ardealului* din 24 martie 1941.

²³ *Istoricul exploatării miniei Volvozi*. Arh. *Întreprinderii miniere Oradea*, dosar nr. 070/1960, B.D.S.

În legătură cu politica de anvergură a guvernului horthyst și în acest domeniu pentru teritoriul ocupat este relevatoare printre altele și o declarație făcută în anul 1941 de către Varga Zoltan, ministrul Agriculturii al Ungariei de atunci care într-o conferință, s-a ocupat de cărbune, gazul metan, de ulei și de bitumul din teritoriul ocupat. El „... a declarat că în Ardealul retrocedat (anexat n.n.) se mai găsesc cantități enorme din aceste rezerve neexploatate, care vor contribui în mod decisiv la dezvoltarea industriei maghiare existente și la crearea unor noi industrii menite să îmbogățească foarte mult economia maghiară. Guvernul pune, în orice caz mari speranțe în acest excedent material combustibil, cu atât mai mult cu cât Ungaria este importatoare de cărbune (...) Vom fi atunci fericiți, a declarat el, când vom avea în Ardeal sonde noi, fabrici noi. În ce privește bitumul care se află în cantitate mare în județul Bihor va contribui la crearea noilor artere de comunicații care vor deschide perspective deosebite între Ardeal și Ungaria (...) Campania pentru construirea arterelor de comunicație între Budapesta și regiunile secuiești continuă cu intensitate. Această linie va lega Budapesta de Reghinul Săsesc și va ajuta la accesul publicului capitalei în localitățile climatice și termale din regiunile secuiești”²⁴ — a declarat în încheiere demnitarul horthyst. Pentru soluționarea radicală a acestor probleme în interesul lui, statul maghiar, prin Decretul guvernamental nr. 8630/1941, publicat la 2 mai 1941, a expropriat uzufructul petrolului și gazului metan în favoarea statului maghiar, fără despăgubiri, precum și exproprierea instalațiilor aferente, pentru care se prevedea o anumită compensație, dar care să fie achitată mai târziu. Dispozițiile acestui decret s-au extins apoi și asupra concesiunilor exploatărilor miniere²⁵.

În ceea ce privește salinile din teritoriu se localizau în Ocna Dejului județul Someș, Praid, județul Odorhei și Ocna Șugatag, Cămară, Coștiui, județul Maramureș. Producția de sare în anul 1938 la aceste saline a fost de aproximativ 447 t²⁶. Rezervele de sare le avem evaluate numai de la Salina Ocna Dejului dar care sînt concludente, fiind de 874.000.000 t.²⁷ Aceste rezerve luate aparte de celelalte, necunoscute de noi, ne arată că erau mai mari de 1500 ori de cît toată producția de sare a României din anul 1939 cifrată la 574.000 t.²⁸.

Iată motive care, după opinia noastră, au determinat unele cercuri de afaceri ale regimului horthyst să facă următoarele afirmații: „În urma arbitrajului de la Viena, Ungaria a ajuns în posesia unor importante mine de sare fiind una din cele mai bogate (sic) țări din Europa (s.n.), în ce

²⁴ D.G.A.S., *fond Ministerul Propagandei naționale buletine*, dosar nr. 84/1941, f. 3—4.

²⁵ D.G.A.S., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 144/1942, f. 58—59.

²⁶ *Magyar statisztikai szemle*, nr. 8—9, 1940, p. 720.

²⁷ *Industria minieră a județului Cluj*, 1972, p. 280.

²⁸ *Breviarul statistic al României II*, 1939, p. 309.

privește sarea. Străinătatea se interesează mult de sarea din import. Astfel, Jugoslavia a și comandat 5000 vagoane pentru anul viitor²⁹.

În vederea unei exploatare mai sistematice s-a hotărât modernizarea minelor din Ocna Dejului și Praid³⁰ — se arată în această paradoxală comunicare. Precizăm că nu sîntem în posesia datelor cu privire la cantitatea de sare ce a fost exploatată în teritoriu de către horthyști, deoarece nu au rămas date arhivistice.

Industria prelucrătoare era prezentă în teritoriu prin 702 întreprinderi industriale (și nu 502 cum se menționează în lucrarea „Rezistența antifascistă... care se referea la cele din 7 județe ce au aparținut de ținutul Someș n.n.). Din totalul întreprinderilor cele de prelucrare a lemnului în număr de 210, aveau o pondere de 36% ca număr de ramură, 30% pondere capital investit, 36% din forța motrică instalată și 38% din producția globală³¹.

Celelalte întreprinderi erau 44 metalurgice, 49 chimice, 45 de materiale de construcții, 49 textile, 21 pielărie, 236 alimentare, 29 hîrtie și arte grafice, 16 sticlărie și ceramică, 3 electrotehnice. În total cele 702 întreprinderi reprezentau aproximativ 21% din totalul întreprinderilor țării existente la 1 ianuarie 1940, aveau un capital investit de 3.760.600.000 lei, adică 7,32 la sută din totalul pe țară. Producția industrială anuală se estima la circa 5—6 miliarde lei³².

Rețeaua căilor ferate de stat și particulare în lungime de 1874 km linie normală și 467 km linie îngustă era evaluată la valoarea de 16.118.938.110 lei, iar al telefoanelor și telecomunicațiilor la o valoare de 9.487.071.942 lei³³.

Rețeaua energiei electrice era compusă din 11 uzine electrice, adică 10,39% din total. Erau electrificate 71 de localități, adică 14% din totalul pe țară și avea cuprinși în rețea 616.000 locuitori adică 14,22% din totalul populației țării cuprinsă în sistem³⁴.

Economia agrară și forestieră a teritoriului în principal era formată din suprafața de 4.561.754 ha care avea categorie de folosință proprie agriculturii de atunci³⁵.

Producția agricolă a teritoriului din anul 1938 era evaluată la 11.850.336.000 lei³⁶ care multiplicată de patru ori în anii de ocupație horthystă, ea înregistrează o pierdere în economia națională de 40—47 miliarde lei.

Existența unei producții vegetale și animale în teritoriu care estimativ o depășea valoric pe cea industrială nu diminuează importanța economică a teritoriului ci vine să o completeze pe cealaltă cu caracter indus-

²⁹ *Tribuna Ardealului* din 23 septembrie 1941.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ P. Poruțiu, *op. cit.*, p. 229, 302—304.

³² D.G.A.S. *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 134/1941, p. 6, 33.

³³ *Ibidem*, f. 34, 53—54.

³⁴ *Breviarul statistic al României*, vol. II, 1939, p. 315—316.

³⁵ D.G.A.S. *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 134/1941, f. 19.

³⁶ *Ibidem*, f. 34.

trial, să evidențieze complexitatea economică a acesteia. Intensificarea exploatarei și a jefuirii bogățiilor și producției agricole vegetale și animale și a economiei forestiere a constituit un alt obiectiv prioritar al politicii regimului horthyst de ocupație.

Fondul forestier din teritoriu era ca suprafață mai mult de două treimi în posesia cetățenilor și avea următoarele forme de proprietate, care după importanța lor economico-socială pot fi ierarhizate astfel: 1. Existența unor importante proprietăți colective sub formă de averi composesorale, care însumau peste o jumătate de milion de hectare, cu precădere în județul Năsăud, formate din fostele averi ale regimentului 2 de graniță năsăudean, precum și în județele Maramureș Ciuc, Odorhei, Trei Scaune unde au existat asemenea averi composesorale, care își aveau originea încă în obștile satești. 2. Proprietăți comunale cele mai multe provenite din reforma agrară românească care ajungea la o suprafață pînă la 200.000 hectare. 3. Proprietăți particulare ale cetățenilor care și acestea depășeau suprafața de peste o jumătate de milion de hectare. 4. Proprietăți de stat.

Această mare bogăție națională împărțită în structurile de proprietate enumerate, odată cu importanța ei economico-socială a căpătat sub ocupația horthystă și un puternic caracter politic național, cu implicații ample asupra maselor largi populare din teritoriu, care se vor reflecta și în activitatea și acțiunile mișcării de rezistență antihorthystă.

În legătură cu problemele referitoare la potențialul economic al teritoriului răpit prin Dictatul de la Viena, propaganda nazisto-horthystă, care a fost preluată apoi de anumiți autori maghiari în diferite lucrări de istorie și de alte specialități a urmărit să creeze o imagine deformată în acest domeniu, să subestimeze și să nege în fond importanța bogățiilor solului și ale subsolului, bunurile materiale ce se creau în teritoriu.

Presă nazistă în scopul de a prezenta în mod atenuant consecințele dictatului pentru România, din primele zile de la pronunțarea verdictului, a pus în umbră resursele și bogățiile teritoriului pe care nu le-au prezentat, dar în schimb afirma că: „toate regiunile industriale au rămas României, ca gazul metan, fierul, cărbunele, aurul etc., Germania avînd interese politico-economice care se îndereaptă spre România³⁷.

La rîndul ei propaganda horthystă a preluat această versiune și a asociat-o mobilurilor politicii regimului horthyst față de Transilvania și România și s-a străduit la unison să acrediteze ideea denaturată după care teritoriul răpit României prin Dictatul de la Viena nu ar fi adus Ungariei horthyste nici un avantaj pe plan economic. Astfel, că fără să prezinte date de fond și să pună în evidență ceea ce exista în realitate și în perspectivă, supozițiile lor se exprimau prin diferite comparații cu referire la resursele economice ce au rămas României după dictat, printre care își exprimau regretul pentru acest fapt și prin încercările de a demonstra că acestea erau mai mari, se negau cele din teritoriul ocupat. Toate acestea vin în contradicție atît cu realitățile cît și chiar cu unele

³⁷ *Universul*, 1 septembrie 1940.

declarații oficiale făcute public de anumiți demnitari ai regimului cu privire la importanța deosebită a unora sau altora din bogățiile teritoriului și la politica guvernului horthyst de a le exploata.³⁸

În consens cu realitatea apreciem că trebuiesc respinse printr-o analiză critică și documentată toate aceste aserțiuni propagandistice cu caracter politic fascist, iar unele date și aspecte noi pe care le-am evidențiat în studiul nostru se înscriu pe linia unei contribuții la analiza în continuare a acestei vaste problematici de interes național.

b. Rezistența maselor populare din nord-vestul țării pentru apărarea pământului lor, pentru existență și libertate.

1. Orientări și opțiuni politice ale regimului horthyst în teritoriul românesc ocupat, în domeniul economico-social și consecințele lor

Ocupația horthystă și politica regimului fascist, însoțite de consecințele celui de al II-lea război mondial, hitlerist au agravat la maximum situația economico-socială a maselor populare fără deosebire de naționalitate, dar povara cea mai grea și în acest domeniu au suportat-o, în primul rând, masele populare românești, căzute sub ocupație străină.

Pentru înțelegerea politicii guvernului maghiar și a regimului horthyst de ocupație, apreciem veridice relațiile istoricului maghiar Tilkovski Lorant, făcute pe baza unor documente oficiale guvernamentale, care sub acest aspect pot fi luate în analiză și socotite că exprimă interesele și punctele de vedere ale claselor dominante din Ungaria, ale curenturilor naționaliste, profasciste și fasciste care își exercitau influența determinantă asupra politicii statului ungar de atunci.

Printre obiectivele mari ale acestei politici a regimului horthyst figurau și pe acest tărâm deznaționalizarea masivă a populației românești, prin deposedarea ei de pământ, păduri, alte averi mobile și imobile, prin revizuirea de fond a reformei agrare românești dislocări de anvergură a populației românești din teritoriu, fie în pusta ungară, sau expulzarea ei în România, cînd aceasta ar deveni posibilă, prin colonizări de amploare de populație maghiară din afara granițelor și din Ungaria. Aceasta era esența politicii din care prezentăm câteva date și aspecte mai principale:

Istoricul mai sus menționat precizează că: „Planurile și acțiunile de colonizare aveau ca scop întărirea maghiarimii, a poziției sale indiscutabile de dominare peste celelalte naționalități.

Față de aceasta cercurile militare maghiare și-au fixat ca scop realizarea unui stat național pur maghiar, prin evacuarea totală a naționalităților slave și române și repatrierea maghiarilor din străinătate”³⁹.

³⁸ D. Csatari, *Förgőszélben (magyar-román viszony 1940—1945)*, Budapest, 1969, p. 32—33.

Istoricul maghiar citat, poate în necunoștință de studiul lui Petre Poruțiu prezentat de noi și eventual de alte surse documentare românești, dar în baza unor lucrări publicate de istoriografia și autoritățile de stat horthyste pe această temă scrise de pe poziții revizioniste și care nu reflectă corect realitățile și potențialul economic al teritoriului, pe care autorul citat de noi le-a preluat necritic, și-a însușit asemenea concluzii și aprecieri. În sprijinul lor a citat următorii autori și lucrări publicate în Ungaria horthystă de atunci: Rónai András, *Erdely tájai és új határ*, Budapest, 1940, p. 3—4; Kenez Béla, în *Külügyi Évkönyv*, 1941, p. 40, 47, 49—51, P. Kolos, *Tiszennégy nap*, Budapest, p. 57—59, B. Katona, *Magyarország, közgazdasági évkönyv az 1940-es évről*, Budapest, 1941, p. 409, 423, 437—440, 441, 453, 456; Z. Lippay, în *Új hang*, III, 1941. A mai citat unele documente maghiare și articole din presă între care *Ellenzek* 30 X 1940, 2 XI 1940 cu poziții similare, p. 32—33.

³⁹ L. Tilkovszki, *Revizio és nemzetiségpolitika Magyarországon (1939—1941)*, Budapest, 1967, p. 300.

Realizarea acestor planuri de mare anvergură în viziunea cercurilor conducătoare politice și militare horthyste erau legate de speranța în victoria puterilor Axei și în cel de al II-lea război mondial, motiv pentru care preconizau o participare activă la războiul antisovietic. Apoi, cu ajutorul Axei vizau pe o cucerire totală a întregii Transilvanii și aceasta chiar și printr-un viitor război împotriva României ca stat, prin care să-i impună această cucerire. „Dacă, după terminarea cu succes a războiului — declara Kalai Miklos — fost prim ministru — Ungaria va dispune liber de întreg Ardealul, atunci Ungaria poate să facă tot ce dorește și atunci va soluționa toate aceste probleme, așa cum va socoti de bine”⁴⁰.

La rândul lui Hitler, sesizându-le veleitățile, le stimula potrivit propriilor sale scopuri politice. În convorbirea din 10 septembrie 1940 cu ambasadorul Ungariei la Berlin — Sztajayi Döme, prima după Dictatul de la Viena, ocazie cu care ambasadorul, din însărcinarea regentului Horthy Miklos i-a transmis „... expresia celei mai profunde recunoștințe din partea lui pentru ajutorul dat de Führer în Verdictul de la Viena”⁴¹, precum și o scrisoare autografă din partea acestuia, împrejurare în care Hitler a declarat: „Dacă puterile Axei ar pierde războiul, ceea ce este cu totul exclus, toate aceste revizuiuri ar deveni nule (...). Așa dar, dacă există vreo țară care trebuie să fie interesată într-o victorie categorică a puterilor Axei, aceasta este Ungaria... dar avînd o politică sănătoasă a naționalităților Ungaria și-ar putea asigura un *magnet* (s.n.) care i-ar întări considerabil poziția, căci va veni timpul cînd Ungaria se va alătura strîns noii Europe, adică puterilor Axei (...)”⁴².

La rîndul său demnitarul horthyst Sztajayi a declarat: „Scopul de a deveni un magnat (...) constituie o idee foarte frumoasă pentru unguri (...) în ce privește simpatiile Ungariei sînt sută la sută de partea destinului pe care îl vor avea puterile Axei și pe care ea este gata să-l împărtășească în orice fel (...)”⁴³.

Pe plan propagandistic aceste concepții apar pregnant expuse în lucrarea cu titlul „Manifest în problema educației naționale”, autor Mórjai Sándor, apărut în anul 1942 la Budapesta, în care numitul scria că situația creată pe plan european de mersul celui de al doilea război mondial hitlerist, „... îi dă dreptul Ungariei să fie hegemon în Bazinul dunărean (...) vrem să pregătim patria noastră pentru acel rol de hegemon care ne revine după trecutul, capacitatea și conștiința apirituală a maghiarilor”⁴⁴.

Organele de stat și militare de ocupație horthystă au fost indoctrinate cu aceste concepții și orientări politice ale cercurilor conducătoare naționaliste fasciste, iar în teritoriul ocupat au acționat cu perseverență pentru realizarea lor. Este relevantă în acest sens și pe acest tărîm scrisoarea lăsată pentru organele administrative și militare de ocupație cu ocazia încheierii misiunii, de comandant militar al fostului județ Someș, în perioada septembrie—noiembrie 1940 a generalului horthyst Thold Dezső.

În scrisoare autorul ei constată cu regret realitatea de fapt istorică după care populația județului era în covârșitoarea majoritate și în masă compactă românească, 188.802 adică 79 la sută români, și că populația de naționalitate maghiară era în număr foarte redus și răzlețită 36.045, adică 15 la sută din totalul de 241.386 locuitori⁴⁵. Din această realitate el însă a formulat concluzii și opinii contrarii logicii istorice, prin care de fapt a exprimat și confirmat concepția și linia politică a regimului horthyst. Respectivul a formulat în scris un sir de aserțiuni care după el „... ar putea sluji călăuză a unui proiect mare de a cărui realizare rapidă și energică depinde soarta maghiarilor, se pare că nu numai din județul Someș, ci și din întregul

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ *Documents on German Foreign Policy 1918—1945, Series D, (1937—1945) vol. X, septembrie 1940 — ianuarie 31, 1941, documentul nr. 41 (14/416—427).*

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ S. Mórjai, *Röpirat a nemzet nevelés ügyében*, Budapest, 1942, p. 36, 58.

⁴⁵ *Recensămîntul general al populației României, 1930 (R.G.P.R.) 1930, II, partea I-a, p. 414—421.*

Ardeal. Este imposibil — spunea el — să se reîntoarcă scurgerea secolelor istoriei, dar poate fi oprită pieirea maghiarilor și aceasta mi-o imaginez în felul următor⁴⁶ — conchidea el.

Iată ce-și imagina: „1. Prima întrebare și cea mai importantă: recolonizarea maghiarilor care trăiesc în afara granițelor Ardealului, și aceasta mai ales în partea sudică a județului și în Valea Someșului și de-a lungul riului Lăpuș. Deoarece aceasta este o problemă materială grea, în legătură cu reforma agrară sarcina trebuie preluată de guvernul regal. Dacă s-ar reuși să se colonizeze pe teritoriul județului măcar 10.000—15.000 maghiari și să fie puși într-o situație economică mai bună, deja s-ar pune stavilă uriașă împotriva națiunii române care a înaintat cu tărie.

În legătură cu strămutarea s-ar afla și problema strămutării în rîndurile maghiarilor din pustă, a maghiarilor deja româniizați (a românilor n.n.) de aici, deoarece această pătură nu mai poate deveni maghiară în situația de aici (s.n.).

Prin strămutarea aceasta s-ar elibera teritoriul, pe de o parte, iar pe de altă parte, s-ar putea diminua greutățile sociale provenite din colonizarea rapidă. Numărul acestora atinge potrivit aprecierii mele 10.000—15.000 coloniști⁴⁷.

Acest document, coroborat cu altele similare ale autorităților militare și civile horthyste vin să ateste linia politică generală a guvernului maghiar. Exemplificăm și pentru acest domeniu ordinul dat de către comandamentul grupului administrativ al armatei I-a maghiare care după ocuparea teritoriului național românesc s-a stabilit în municipiul Cluj. Acest emisar horthyst a dat un ordin de zi circular nr. 6422 din 18 noiembrie 1940 către toți comandanții militari din județ și plăși cu obiectivul: „Remaghiarizarea satelor românești⁴⁸”. În ordin era exprimată fără echivoc, acea concepție și doctrină horthystă falsă, după care „... unele comune cîndva curat maghiare s-au romanizat complet, mai ales prin căsătorii, încît copiii părinților unguri, nepoții, nu știu nici un cuvînt ungurește⁴⁹”. În mod straniu autorul afirmă că în perioada dualismului austro-ungar, care s-a înscris ca „... cea mai neagră perioadă din istoria poporului român din Transilvania⁵⁰”, a avut loc un proces nu de maghiarizare forțată a naționalităților nemaghiare, inclusiv al românilor, acolo unde a fost posibil, ci invers, de românizare a maghiarilor. În această concepție autorul afirma: „Acest proces de românizare nu s-a petrecut numai în cei 22 de ani (1918—1940), ci și mai înainte. Toți v-ați convins despre aceasta în timpul administrației militare, dîndu-vă seama ce probleme mari are de rezolvat administrația civilă, prin toate instituțiile sale. Aceasta poate fi realizată numai prin muncă îndelungată și conștientă.

Sînt convins — sublinia emisarul horthyst — că organele militare administrative au făcut totul în timpul scurt din inițiativă proprie pentru întărirea neamului maghiar în interesul maghiarizării⁵¹.

În încheierea ordinului se trasa sarcina comandanților militari ca să aducă la cunoștință administrației unele sarcini ce le revin din acel ordin. „... atrăgîndu-le atenția că rezolvarea lor este o datorie morală în interesul național al patriei⁵²” adică a obiectivului expres formulat: „Remaghiarizarea satelor românești (s.n.)”.

Prin aceste documente și altele avem exprimată atît concepția doctrinară, de maghiarizare forțată, cît și atestarea măsurilor și acțiunilor abuzive, întreprinse în această direcție, de către autoritățile militare de ocupație ale regimului horthyst, din primele zile de la sosirea lor în teritoriu, măsuri care au fost apoi continuate de către administrația civilă a acestuia.

⁴⁶ Arh. Consiliului popular municipal Dej, fond prefectura județului Someș (1940—1944 dosar nr. 48—998), 1940, doc. 4422 din 10 decembrie 1940.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Idem*, dosar nr. 48—989/1940, doc. 6422 din 18 noiembrie 1940.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

Iată ce spunea istoricul L. Tilkovski și despre această administrație civilă: „În teritoriile luate în stăpînire (ocupate prin forță n.n.) au rămas pe mai departe importante forțe militare, iar relațiile existente ale comandamentelor militare de diferite nivele și ale organelor militare de siguranță cu organele administrației locale s-au dovedit peste tot mai strînse și mai vii decît acele relații oficiale normale care le legau pe acestea cu organele superioare ministeriale. Organele exterioare (din teritoriile ocupate n.n.) ale jandarmeriei și poliției erau în realitate în contact mai strîns cu organele militare decît cu ministerul de interne. Aceasta era situația cu organele locale ale administrației de stat. Ofițerii, comandanții de jandarmi și poliție, pretori, notari, instructori leventi erau organele executive ale adevăratei politici a naționalităților și ceea ce au făcut ei nu au făcut altceva decît aplicarea metodelor vechi de maghiarizare forțată”⁵³.

Unul dintre obiectivele strategice de maghiarizare forțată îl constituia deposdarea, pe un plan generalizat, a maselor țărănești, a celor românești îndeosebi, de pămîntul ce-l aveau în proprietate. Lozinca oficială ultranaționalistă fascistă ce purta emblema: „A cui este pămîntul este și țara” (s.n.) sau altă lozincă întinutată: „Pămîntul maghiar” (s.n.), tradusă mai exact în fapt după concepția autorilor ei al cui trebuia să fie „pămîntul maghiar”, a definit-o fostul mare latifundiar din Transilvania Bethlen Istvan, care a declarat: „Aici trebuie restabilite acele clase sociale care au format șira spinării acestei națiuni (...) Trebuie reconstituită și făcută viabilă clasa marilor proprietari unguri”⁵⁴.

Problema colonizării maghiare în Transilvania și a dislocării populației românești din zonele ei compacte, a făcut obiectul mai multor dezbateri în parlamentul Ungariei (1941—1944). Acestea au mai fost înscrise ca acțiuni politice și în programul Partidului Ardelenesc Maghiar din Transilvania „Erdelyi Párt”, partid burghezo-moșieresc naționalist de dreapta care în condițiile de atunci a devenit principala forță politică a regimului horthyst în teritoriul ocupat, care și-a fixat ca obiectiv „Inițierea unei acțiuni de mari proporții pentru colonizări în Transilvania”⁵⁵.

Unul dintre politicienii acestui partid, Mako Imre, a făcut în parlamentul ungar în 1943, printre altele următoarea declarație: „... am încercat să dovedesc că singura politică maghiară de actualitate, dar valabilă în orice timp, a problemei naționalităților este numai aceea care își fixează ca scop întărirea numerică și calitativă a națiunii maghiare”⁵⁶.

Un alt demnitar al aceluiași partid — Csipak Lajos — referindu-se în contextul aceluiași dezbateri parlamentare la locul preconizatorilor colonizării indica și acesta ca și generalul horthyst amintit, Valea Someșului care să fie luată în „stăpînire”. „Aici — spunea el — este mai periclitată situația populației maghiare și aici avem noi obligația de a realiza, a deschide acest front, dacă vrem să avem și să fie al nostru Ardealul”⁵⁷.

Un alt politician maghiar Varo György, din același partid, aprecia măsurile de colonizare maghiară din zonele compacte românești ale Ardealului echivalente cu „... o nouă descălecare, ocupare de țară maghiară pe acest teritoriu”⁵⁸.

Planurile de colonizare se refereau la tot cursul Someșului, dar în special în zona dintre Cluj—Dej—Gilgău—Someș Guruslău—Năpradea—Seini—Satu Mare. Aceste planuri sînt confirmate și de faptul că în 1943 autoritățile horthyste au întocmit liste cu zeci de familii de români din localitățile Someș Guruslău și Năpradea ce urmau să fie expulzați în România, măsuri care le-au fost aduse la cunoștință în mod oficial celor în cauză de către autoritățile horthyste. Numai situația internațională nefavorabilă regimului horthyst a făcut ca pentru moment să nu

⁵³ L. Tilkovski, *op. cit.*, p. 331.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 304.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 309.

⁵⁶ B. Teleki, *Ardealul în Adunarea Națională III, Partidul ardelenesc — Erdelyi párt*, Cluj, 1944, p. 58.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 74—75.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 78.

se treacă la aplicarea măsurilor represive preconizate. În județul Satu Mare sînt, de asemenea, atestate planuri inclusiv pentru plasa Seini pe Someș.

Iată cum este interpretată problema colonizărilor, și în optica fostului prefect horthyst al județului Satu Mare, care la data de 15 aprilie 1941 a înaintat un memoriu ministerului agriculturii a guvernului ungar, în care făcea propunerea: „...rog să-mi dați tot sprijinul și înțelegerea ca în locul coloniștilor români plecați (expulzați n.n.) să colonizăm cetățeni de naționalitate maghiară care mai ales au mulți copii”⁵⁹. Aceștia să fie aduși din Ungaria — preciza autorul memoriului.

În luna mai 1944 același prefect comunica preturilor vizate, că prin direcția generală politico-agrară a Ardealului se inițiază colonizarea a 300 familii de țărani din Ungaria în plășile *Arduș, Satu Mare și Seini* (s.n.). În vederea colonizării — preciza ordinul — pot intra în combinație numai astfel de agricultori de *naționalitate pur maghiară* (s.n.) care au cel puțin 4 copii, dar mai ales cei căsătoriți de 4—5 ani cu cîte 2—3 copii și cu speranța în continuare și de alte nașteri (...) și care se caracterizează printr-o bună conștiință națională și sîrguință caracteristică maghiarilor”⁶⁰.

În aceeași optică, în luna iulie 1944 a mai trimis propunerea scrisă Ministerul de interne ungar, cerînd ca pe suprafața de 10.000 iugăre cadastrale de teren să fie colonizați cetățeni maghiari din pusta maghiară, în scopul modificării compoziției naționale a populației județului Satu Mare”⁶¹.

Unul din obiectivele strategice generale ale colonizărilor preconizate a fi făcute în Ardeal avea scopul de a crea în mod artificial și forțat un așa-zis coridor etnic maghiar între Ungaria și zona județelor din secuime și pentru realizarea acestui scop urma dislocarea populației românești prin depozedarea și pe această cale de pămînt și alte bunuri ce formau averea acesteia.

Același istoric maghiar, Tilkovski, referitor la acest plan consemnează următoarele: „Revizuirea reformei agrare românești s-ar fi legat strîns, potrivit planurilor elaborate, de o politică de colonizare maghiară, cu caracter naționalist, menită a curma ruperea etnică a secuimii de celelalte ținuturi ardeleni locuite de unguri”⁶².

Într-o formă mai directă a fost exprimată această linie politică cu ocazia unor dezbateri și discuții contradictorii în parlamentul maghiar în jurul dilemei acordării sau a neacordării autonomiei teritoriului ocupat din Transilvania, ocazie cu care a fost exprimată o astfel de opțiune: „În caz că vom primi înapoi întreg Ardealul ar fi periculos de a-i acorda autonomie, deoarece hegemonia populației românești majoritare numai cu astfel de mijloace artificiale (delimitarea circumscripțiilor electorale) n-ar putea fi stăvilită, ar da naștere la nemulțumiri ce ar duce la tulburarea păcii între naționalități. Deci, la drept vorbind, numai într-un singur caz (s-ar putea acorda autonomie n.n.) și anume în cazul realizării „*coridorului largit* (s.n.) se poate acorda autonomie, cînd elementul maghiar și cel sășesc laolaltă nu ar majora populația românească”⁶³.

Iată deci sensul larg, generalizat al unui șir de ordonanțe, decrete și legiuri ale guvernului și ale parlamentului horthyst, prin care vizau direct aplicarea în practică a liniei politice strategice în teritoriul ocupat prin Dictatul de la Viena. Dintr-o suită de astfel de decizii consemnăm aici ordonanța nr. 1140/1941 M.E. care era hotărîrea de revizuire a reformei agrare românești în mod global, dar care nu a fost dată publicității în forma generală concepută⁶⁴, apoi ordinele nr. 1990/1941⁶⁵ și 40875/1943 cu privire la posibilitatea restituirii foștilor proprietari ai pășunilor expropriate prin reforma agrară românească și măsuri de revizuire generală a ace-

⁵⁹ Arh. stat Maramureș, *colecția de documente*, doc. 26/215/1941

⁶⁰ *Ibidem*, doc. 27/12108/1944.

⁶¹ *Ibidem*, doc. 28/741/1944.

⁶² L. Tilkovski, *op. cit.*, p. 308.

⁶³ *Ibidem*, p. 271.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Ministerul de Interne a Ungariei, *Ordinul 1990/1941*.

tei laturi a reformei agrare⁶⁶, ordonanța nr. 970/1943 M.E.⁶⁷ a Consiliului de Miniștri ungar, referitor la reglementarea problemelor conexe cu reformele agrare aplicate în teritoriul ocupat, privitoare la imobilele silvice⁶⁸. Prin acest act erau stimulate măsuri de amploare în scopul depozitării de titlu de proprietate a comunelor și a altor persoane juridice sau fizice asupra pădurilor obținute prin reforma agrară românească în teritoriul ocupat. Actul prevedea trecerea în proprietatea statului maghiar, în ale foștilor proprietari, ori a unor instituții de stat și confesionale maghiar a covârșitoarei majorități a acestor suprafețe de păduri cu imobilele ce le aparțineau.

În articolul al VII-lea din ordonanță era înscrisă prevederea la dreptul statului maghiar de „a putea decreta pentru anumite regiuni crearea pentru interesele generale a unor colonii⁶⁹. În acel scop în zonele respective statul putea dispune de terenuri, ca indiferent de proprietari, „să fie cedate pentru scopuri de colonizare”⁷⁰.

În articolele 10 și 15 era consfințit dreptul larg de pretențiune a statului maghiar în deposedarea și răscumpărarea proprietăților, inclusiv a celor confesionale motivate de „apărarea națională”, adică pentru planurile militare horthyste de agresiune împotriva României.

În ordonanța de aplicare dată de ministerul agriculturii al Ungariei, în articolul 16 erau prevăzute drepturi largi pentru comandanții militari ca să poată decide în mod definitiv asupra tuturor terenurilor cerute de „apărarea națională”⁷¹.

Despre rolul factorilor militari în politica generală de maghiarizare și care se reflectă și în această ordonanță, Tilkovski Lorant, scrie următoarele: „Preocuparea permanentă în privința maghiarizării celor de diferite naționalități (...), precum și folosirea armatei în rolul de asupritor al naționalităților, trăiau ca tradiții vii în corpul ofițeresc (...). Pe timpul administrației militare de început, introdusă în teritoriile luate sub stăpânire, cercurile militare (...) și-au extins și adâncit legăturile cu cercurile conducătoare nobile ale maghiarimii din aceste teritorii, ale căror relații cu naționalitățile nemaghiare erau străbătute de spiritul revanșei (...)”⁷².

Amploarea și dimensiunea sferei de aplicare a acestei ordonanțe în domeniul silviculturii ne este dată de obiectul ei, suprafața de păduri din teritoriu după forma de proprietate atacată. Din totalul de 1.437.393 ha păduri, 316.438 ha reprezentau exproprieri prin reforma agrară românească, în folosul populației pe care ordonanța menționează, urmarea să le ia înapoi în folosul foștilor moșieri⁷³. În proprietatea comunelor ca păduri comunale, precum și cele din proprietatea composesoratorilor, în majoritatea românești, precum și averile grănicerilor născădeni, însumau 719.243 ha și aceste proprietăți în majoritatea lor erau amenințate cu exproprierea. Alte proprietăți mai însumau suprafața de 184.065 ha. Proporția speciilor lemnoase în total era: 20% stejar, 40% fag, 40% rășinoase⁷⁴, evaluate la 28.747.900.000 lei, la valoarea leului din 1940⁷⁵. Aceste date ne înfățișează ce proporții și în spre ce grave consecințe de ordin social, politic și național era îndreptată această legiuire și care parțial a fost aplicată în timpul scurt care le-a rămas la dispoziție ocupanților.

Despre mijloacele și formele utilizate în aplicarea acestei ordonanțe redăm situația petrecută în județul Maramureș, asupra pădurilor comunale în suprafața

⁶⁶ *Idem*, *Ordinul 46875/1943* — III, transmis suprefecțiilor din teritoriul ocupat.

⁶⁷ D.G.A.S., *Biblioteca nr. 11016 III Ordonanța nr. 970/1943*, Președinția Consiliului de Miniștri a Ungariei (traducere în limba română).

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 44.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, p. 48—50, 64.

⁷² L. Tilkovski, *op. cit.*, p. 331.

⁷³ D. Csatari, *op. cit.*, p. 244—245.

⁷⁴ Arh. stat. Cluj, *fond Cooperativa „Regna”*, dosar nr. 1/1940—1946, f. 73.

⁷⁵ D.G.A.S., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 1934/1941, f. 19.

de 48.480 ha și asupra celor 31 de posesorater românești care dețineau în proprietate colectivă 31.749 ha pădure, având 12.776 membri⁷⁶.

Composesorater românești care aveau dreptul de proprietate asupra pădurilor confirmate și de către regii Ungariei mai de mult, aveau statute proprii de funcționare, iar administrarea averilor se făcea prin membrii lor de drept și de fapt aleși în mod statutar. Regimul horthyst a folosit mijloace perfide de disociere, dizolvarea lor treptată, prin care se urmărea același tel, schimbarea caracterului de proprietate românească, deposedarea și deznaționalizarea populației și pe această cale în primul rând al celei românești, precum și a altor naționalități, care în parte ajunseser în cadrul acestor posesorater.

Redăm în continuare câteva din mijloacele folosite în acel scop de regimul horthyst:

— Intrarea statului maghiar, în calitate de posesor, cu drept de proprietate în aceste averi obștești, titlu pe care nu îl avea nici de drept, nici de fapt.

— Preluarea bunurilor și suprafețelor expropriate, în baza ordonanței nr. 970/1943 M.E. precum și a suprafețelor de păduri comunale care proveneau din reforma agrară românească și din suprafețele acestor posesorater și care în loc să le fie restituite din nou acestora, cum se prevede în ordonanță, prevederea care a rămas numai un pretext în acest sens, suprafețele respective au fost acaparate de stat.

— Suprimarea organelor de conducere colectivă proprii ale posesoraterelor ce erau alese numai dintre membrii lor de drept și de fapt, și numirea abuzivă de către stat a unor comisari guvernamentali ori administratori străini în conducerea posesoraterelor, iar în alte cazuri numirea de comisuni interimare formate din oameni de încredere ai regimului, din afara obștilor, străini de ele și de interesele lor. Toate acestea contrariu prevederilor legilor și statutelor care reglementează viața și activitatea posesoraterelor.

— Anularea drepturilor de proprietate din cadrul acestor posesorater ale unor cetățeni de naționalitate evrei și trecerea lor în proprietatea statului maghiar, prin care statul își asigura noi poziții în interiorul acestor colectivități.

— Trecerea în proprietatea statului, sau, de la caz la caz, cumpărarea drepturilor de proprietate posesorateră a cetățenilor români ce s-au refugiat ori au fost expulzați în România, cu toate că legile în vigoare dădeau dreptul ca acestea să poată fi cumpărate în primul rând de membrii posesoraterului respectiv, în al doilea rând de către comuna respectivă și numai în al treilea rând ele puteau fi cumpărate și de către stat. Statul horthyst, prin abuz, de putere și forță și-a impus dreptul de preempțiune și în aceste cazuri.

Încălcarea gravă a statutelor și normelor democratice de conducere și a dreptului de vot a membrilor posesoraterelor ce le era asigurat prin lege și statut și introducerea de către regim a arbitrarului, însoțit de mijloace de forță și șantaj⁷⁷.

Într-un document al vremii cu referire la aceste practici folosite se exemplifică situația unuia din aceste posesorater, respectiv cel din Borșa, care avea în proprietate 17.000 ha pădure, unde conducerea lui statutară a fost suprimată, se arată următoarele: „Și aici comisia interimară pentru a-și acoperi afacerile ținea cam de două ori pe an *adunare generală în care românii strigă* iar reprezentantul statului votează cu drepturile evreilor (acaparate n.n.) după un aranjament dinainte stabilit, iar pentru calmarea elementelor românești neîndreptățite și înșelate se aduc jandarmi ca sperietori și preotul, notarul și primarul ca îndrumători, în schimb președintele Res Honti (reprezentantul regimului n.n.) a cumpărat pentru dînsul și un mare număr din drepturile românilor refugiați”⁷⁸.

În alte cazuri măsurile au fost mai directe și mai brutale, ca de exemplu, în comuna Ieud, același județ, proprietatea posesorateră în suprafață de 3.000 iugăre

⁷⁶ Arh. stat. Cluj, *fond Cooperativa „Regna” Bistrița*, dosar nr. 1/1940—1944, f. 78.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 74—82.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 82.

pădure a fost trecută în întregime în patrimoniul statului maghiar, fără nici o despăgubire sau temel legal, după care a început exploatarea masivă prin societăți aduse din Budapesta⁷⁹.

Această politică generală de depozitare și acapararea de averi și bunuri ale populației a fost însoțită și de facilitarea unei exploatare de jaf. Astfel de la cantitatea de 9.600 m.c. material lemnos exploatat în 1940 de posesorul Borșa în situația schimbată, numai în anul 1942 și prima jumătate a anului 1943 a fost exploatată cantitatea de 55.000 m.c. material lemnos. Pe total județ era semnalat în 1942 că s-a exploatat 300.000 m.c. material lemnos⁸⁰.

Aceasta era o politică generală în toate regiunile teritoriului. De exemplu, în pădurile proprietate a comunității grănicerești născute, cu toată împotrivirea comunității s-a impus forțarea exploatareii masei lemnoase în proporție peste orice limite de tăieri normale. Astfel, în cei patru ani de ocupație au scos din patrimoniul ei circa 300.000 m.c. chereștea față de media anului normală de 27.000 m.c. chereștea, ceea ce pe cei patru ani ar fi putut să ajungă la cantitatea de 108.000—110.000 m.c. la lemn rotund de rășinoase 841.000 m.c., lemn de mină 3.324.000 m.l., față de o medie anuală normală de 88.000 m.l. care în cei patru ani putea ajunge la o cantitate totală de tăieri maxime de 350.000—380.000 m.l. Ori acest normal a fost depășit cu circa 3.000.000 m.l. cantitate egală cu tăierile naturale anuale pentru 34 de ani⁸¹. În pădurile din jurul bazinului minier Baia Mare se exploata anual circa 100.000 m.c. material lemnos, iar în zona minieră a Căvnicului se exploata și expedia zilnic circa 200 m.c. material lemnos în anii 1943—1944⁸².

Pentru intensificarea jefuirii acestui patrimoniu s-au folosit detașamente de muncă forțată, obligatorie, formate din cetățeni de naționalitate română, evrei, ruteni, slovaci, sirbi etc. evaluate de istoriografia maghiară la circa 100.000 persoane, din care circa 25.000 se menționează că erau din nord-vestul Transilvaniei. În plus s-a mai folosit intens populația civilă românească de acasă, obligată să presteze munci forțate cu brațele și atelajele⁸³.

În aceste împrejurări și în județul Sălaj, locuitorilor din satele Stîrciu, Hurezu, Ponița le-au fost expropriate pădurile din munții Meseșului, în plășile Tășnad și Supurul de Jos, pe atunci în componența județului Sălaj a fost expropriată suprafața de 3000 iugăre de pădure din care au fost improprietărite prin reforma agrară românească 30 de localități. Mai întâi a fost trecută în proprietatea statului maghiar, iar apoi a fost restituită fostului moșier contele Károly István, de la care a fost inițial expropriată⁸⁴.

Exemplele ar putea continua, dar ele ne dezvăluie *dublul scop al politicii regimului, exproprierea de păduri și jefuirea patrimoniului forestier național*. (s.n.).

2. *Obiectivele mișcării de rezistență național-patriotică revoluționară, antifascistă pe țărîm economico-social, pentru apărarea drepturilor și libertăților cetățenești.*

Mișcarea muncitorească revoluționară și celelalte forțe componente ale rezistenței antihorthyste în hotărîrile și programele de acțiune pe care le-au adoptat și-au fixat sarcini și obiective privitoare la apărarea drepturilor maselor largi populare și mai ales dreptul asupra pămîntului și apărarea reformei agrare înfăptuită de statul român. În hotărîrea plenarei Comitetului regional al comunistilor din nord-vestul țării adoptată în luna noiembrie 1940, printre obiectivele pe țărîmul luptei economico-sociale a fost înscrisă și cerința „... pentru împărțirea gratuită

⁷⁹ *Ibidem*, f. 83.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 82.

⁸¹ *Ibidem*, f. 17.

⁸² Arh. stat. Maramureș, *fond Colecția de documente*, doc. 30/1943.

⁸³ D. Csătar, *op. cit.*, p. 311.

⁸⁴ Arh. stat. Sălaj, *fond Prefectura județului Sălaj*, documentul nr. 1067/1962 și 221/1944.

a marilor moșii și ale rezervelor statului pentru apărarea pământurilor obținute de țărani (...) prin reforma agrară⁸⁵.

Uniunea muncitorilor și țăranilor români din nord-vestul țării în programul adoptat a înscris ca punct special lupta pentru exproprierea marilor moșii și a pământurilor din rezervele statului etc. și împărțirea acestor pământuri împreună cu inventarul agricol țăranilor fără pământ suficient și fără nici o despăgubire. Se pronunța în mod ferm „contra tuturor uneltirilor care sub pretextul revizuirii reformei agrare au drept scop preluarea pământurilor primite cu ocazia reformei agrare”⁸⁶.

La rîndul ei, Comunitatea Națională Română, în Schema-Program maximal a Comunității publicată la 10 septembrie 1940, a înscris un capitol distinct „Agricultura” în care se prevedeau următoarele cerințe:

1. Păstrarea neatinsă a micii proprietăți create prin reforma agrară.
2. Crearea unui corp de sfătuitori specialiști agricoli (și nu politici).
3. Înzestrarea comunelor cu mașini agricole, formînd proprietatea compozesoratorilor agricole.
4. Organizarea de silozuri, sprijinirea și îmbunătățirea celor existente.
5. Înființarea de cursuri agricole de iarnă.
6. Renunțarea desăvîrșită la orice fel de colonizare (maghiară, germană sau chiar română) cu scop politic.

7. Lichidarea colonizării făcute de statul român în cazul că coloniștii înșiși ar cere întoarcerea la locurile de baștină și despre această cerere s-ar convinge în mod obiectiv Comunitatea românească⁸⁷.

În programul minimal al comunității românești dintre aceste puncte a fost înscris unul, dar cel mai principal și anume: „1. Să se păstreze neatinsă mica proprietate născută din Reforma agrară”⁸⁸.

Din datele prezentate rezultă că atît mișcarea muncitorească revoluționară, antifascistă cît și mișcarea național-patriotică românească încă din primele zile după pronunțarea verdictului dictatului, au avut orientări juste și au fost formulate în programele lor de luptă obiective de interes major, fundamentale pentru apărarea intereselor maselor largi populare, fără deosebire de naționalitate și în acest context drepturile populației românești cel mai grav amenințate, au fost în mod distinct înscrise printre obiectivele prioritare.

Mișcarea de rezistență antihorthystă în ansamblul ei, în condiții deosebit de grave, a acționat și a militat pentru apărarea acestor drepturi pe tărîm economico-social și național.

Pe această linie s-au înscris un șir de manifeste ale mișcării muncitorești și de rezistență, prin care era demascată politica regimului fascist horthyst de ocupație și erau chemate masele populare, fără deosebire de naționalitate, la luptă unită pentru apărarea drepturilor proprii.

Astfel, în buletinul pentru Ardealul de nord al Frontului pentru ajutor și solidaritate, nr. 1 din ianuarie 1941, printre altele, e demascată politica teroristă a regimului fascist de ocupație, arătînd că autoritățile „înternează în lagăre straturile muncitoare ale poporului care luptă pentru drepturi”⁸⁹, și că guvernul maghiar a transformat țara într-un stat polițist iar oamenii muncii nu mai îndrăznesc să vorbească doar numai în șoaptă, deoarece libertățile și drepturile de întrunire, organizare, libertatea presei și a exprimării prin grai viu sînt interzise.

Documentul arată că zilnic sînt văzuți „țărani maltratați și conduși de jandarmi la închisoare pentru că au cerut zahăr sau petrol, sau au tăiat lemne din propriile lor păduri”⁹⁰.

⁸⁵ Arh. I.S.I.S.P. de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota A, XXIV, 34, inv. 1601, f. 43—48.

⁸⁶ Arh. C.C. al P.C.R., *Colecția 90*, unitatea de păstrare 1717, f. 1.

⁸⁷ Al. Matei, în A.I.I.A., 11, 1978, p. 487.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 491.

⁸⁹ Arh. C.C. al P.C.R., *Colecția 90*, unitatea de păstrare 1719, f. 1—3.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 1.

Demascînd politica guvernului horthyst de revizuire a reformei agrare, în folosul moșierilor, în documente se arăta: „Întinericul s-a așezat peste cele mai multe comune de cînd au venit ungurii. Petrol am primit o dată sau deloc, zahăr la fel. Dar, drept recompensă a sosit în comună fostul proprietar al pămîntului străduindu-se să anuleze reforma agrară. Cunoaștem o comună unde fostul proprietar a dat în judecată toată populația, cerînd despăgubiri pentru pagubele ce i s-au cauzat și anume 30.000 pengő (90.000.000 lei n.n.), iar dacă nu vor plăti — și de fapt de unde? — le va vinde la licitație pămînturile și casele”⁹¹.

În ziarul „Maramureșul roșu”, organ de presă al Comitetului județean Maramureș al Partidului Comunist în numărul 2 din februarie 1941 se arată că guvernul maghiar, ca reprezentant al marilor capitaliști și moșieri, „s-a grăbit să-i liniștească pe acei moșieri de la care li s-a luat pămîntul prin reforma agrară românească, că își vor reprimi pămînturile. Iată ce înseamnă pentru țărănimea regimul nou — preciza ziarul —. Pe lângă scumpetea excesivă și lipsa de alimente se intenționează și luarea pămîntului muncit cu sudoare pînă la sînge”⁹².

Comitetul județean de partid Maramureș cheamă țărănimea să ia poziție față de această încercare de răpire a pămînturilor și să se unească în jurul Partidului Comunist, care luptă pentru exproprierea totală și improprietărirea țăranilor. În acest scop țărănimea era îndemnată la forme proprii de luptă organizată, îndemnînd-o „... să formeze comitete în fiecare sat, care să lupte pentru menținerea pămînturilor primite și pentru exproprierea marilor proprietari existente”⁹³.

În numărul său din martie 1941 același organ de presă, luînd poziție împotriva unei declarații demagogice a ministrului aprovizionării publice din guvernul horthyst, față de afirmația că în Ungaria nu este atîta pămînt cit ar fi necesar, sublinia că aceasta se datorește faptului că jumătate din terenul arabil al țării se găsește în mîinile a 3.225 mari moșieri și prin urmare masele țărănești, formate din sute și mii de proprietari agricoli, suferă din lipsa pămîntului în proprietatea lor⁹⁴.

Într-un manifest al secretariatului Comitetului regional al U.T.C. din nord-vestul Transilvaniei, editat în luna octombrie 1940, adresat tineretului muncitor, chema tinerii muncitori din agricultură să lupte „... pentru împărțirea pămîntului, pentru posibilități de muncă”.

Poziții similare au fost exprimate și în manifestul Comitetului regional de partid Cluj, apărut în limba română la Dej, adresat muncitorilor, țăranilor și intelectualelor români, prin care se arăta că Dictatul de la Viena a fost un act imperialist, că în teritoriul ocupat românii, ca și celelalte naționalități, poartă jugul magnaților unguri și că românii sînt disprețuiți, terorizați de aparatul de reprimare al regimului horthyst de ocupație. Manifestul chema la luptă unită pe toți muncitorii și țăranii români, maghiari, evrei și sași.

Adresîndu-se țăranilor, manifestul arăta: „Apărați-vă pămînturile și pădurile voastre, luptați împotriva marilor proprietari pentru că averile acestora să fie împărțite săracilor, împreună cu inventarul agricol și cu animalele. Pretindeți petrol și alimente ieftine. Luptați pentru reducerea impozitului”⁹⁵.

Documentul se pronunța cu fermitate pentru egalitate în drepturi a tuturor naționalităților, de care să se bucure fiecare⁹⁶.

Miscarea de rezistență s-a folosit de existența cotidianului românesc „Tribuna Ardealului”, prin intermediul căruia a luat poziție deschisă, uneori destul de categoric față de unele legiuiri și măsuri samavolnice și discriminatorii ale guvernului și autorităților horthyste. Pe acest tărîm s-a înscris poziția deschisă luată față de faimoasa ordonanță 1440/1941 M.E. septembrie 1941, exprimată printr-un articol publicat în cotidianul românesc sub titlul semnificativ: „Abateri de la normele

⁹¹ *Ibidem*, f. 4.

⁹² Arh. C.C. al P.C.R., *Colecția 90*, Unitatea de păstrare 1722, f. 4.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 1—2.

⁹⁵ Arh. C.C. al P.C.R., *Colecția 90*, unitatea de păstrare 1714, f. 2.

⁹⁶ *Idem*, *Colecția 90*, unitatea de păstrare 1718, f. 1.

obișnuite de drept". Prin însăși titlul articolului era astfel dezvăluit caracterul ilegal, arbitrar al ordonanței și a prevederilor ei, concepute pentru slujirea intereselor foștilor moșieri, mari capitaliști. Concomitent, erau dezvăluite condițiile de inegalitate juridică prin care ordonanța îi pune pe viitorii cetățeni pirii în procese față de reclamanți și imposibilitatea aproape totală de a se putea apăra. În articol era demascat caracterul fraudulos al prevederilor actului guvernamental care a dat naștere la posibilitatea formării unei rețele de afaceriști și traficanți intermediari, ce și-au format o meserie din practica de a incita pe foștii proprietari la a înscena procese, după care acești traficanți dobindeau câștiguri ilicite mari.

Articolul dezvăluia faptul că principalul tăș al ordonanței respective era îndreptat împotriva maselor populare, iar cei atacați cu procese erau „...îndeosebi țăranii care și-au înjghebat o gospodărie, fie imobile cumpărate”⁹⁷.

Mișcarea de rezistență a folosit în susținerea unor revendicări și drepturi ale maselor populare, fără deosebire de naționalitate și unele organe de presă în limba maghiară, ce apăreau legal, cum a fost „Szabad Szo” (Cuvântul liber) și publicația „Kelet Népe” și altele, acțiuni la care au participat comuniștii Józsa Béla și Nagy István.

Un rol important, așa cum am mai arătat, în sprijinul apărării maselor spre a-și păstra pământul și alte bunuri au avut băncile românești din teritoriu, cooperativele de credit care au acordat însemnate credite anume în acest scop⁹⁸.

Documentele și datele pe care le-am prezentat, deși nu atât de numeroase, în raport cu amploarea și complexitatea problemelor și frământărilor sociale, vin să ateste că mișcarea de rezistență a și acționat pe tărîm practic, cu caracter de masă în spiritul obiectivelor ce și le-au stabilit. *Aceasta, după opinia noastră, reprezintă esențialul* (s.n.), chiar dacă nu sîntem în măsură să putem prezenta întregul volum de acțiuni și aria lor de cuprindere.

Despre reforma agrară românească și acțiunile regimului horthyst de revizuire a ei, istoriografia maghiară contemporană ne informează că după datele oficiale ale autorităților maghiare, în teritoriul ocupat au fost împroprietăriți 148.967 de persoane, din care 96.828, adică 65% români, 38.732, adică 25% maghiari și 13.407, adică 9% alte naționalități. Toți aceștia au primit 251.130 iugăre cadastrale. Guvernul maghiar a hotărît revizuirea reformei agrare într-un număr de 1.369 localități, adică în circa 75% din totalul localităților ocupate. În baza legiilor pe care le-am enumerat și a altora, foști proprietari de terenuri arabile, pășuni, izlazuri, păduri și de imobile au înscenat în perioada de ocupație aproximativ 35.000 de procese, în covârșitoarea majoritate împotriva țăranilor împroprietăriți⁹⁹. „Este suficient — arăta istoricul maghiar Csatari Daniel — să aruncăm o privire asupra situației din Transilvania de Nord din perioada în care au apărut decretul mai sus arătate, la zecile de mii de „proces de șantaj”, la cazurile de punere în aplicare a dreptului de preempțiune al statului, la atacarea pășunilor și pădurilor aflate în proprietatea țăranilor români, pentru ca să ne dăm seama de gravitatea rănilor pricinuite prin punerea în practică a decretelor amintite”¹⁰⁰.

Prin acțiuni judiciare au fost restituite foștilor moșieri 42.236 iugăre cadastrale teren arabil și 25.777 iugăre de pădure¹⁰¹. Nu sînt încă cunoscute suprafețele de pășuni și izlazuri ce au fost luate de la țăranii și reatribuite foștilor moșieri. La aceasta s-au mai adăugat deposedările forțate de toate categoriile de terenuri, preluate în fapt de foștii moșieri, dar pe care, juridic, nu au reușit să le legalizeze prin hotărîri judecătorești. De aceea datele cunoscute cu privire la deposedările de terenuri pe cale judecătorească le apreciem că sînt minime, în raport cu amploarea acțiunilor ce au fost întreprinse.

⁹⁷ *Tribuna Ardealului*, 395 din 23 septembrie 1941.

⁹⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 98, dosar 6533, f. 59—60. Acta MP, 7, 1983, p. 422—477.

⁹⁹ L. Tilkovski, *op. cit.*, p. 298, D. Csatari, *op. cit.*, p. 139, Gh. Zaharia, L. Vajda și colaboratorii, *op. cit.*, p. 60—62.

¹⁰⁰ D. Csatari *op. cit.*, p. 139.

¹⁰¹ L. Tilkovski, *op. cit.*, p. 300.

Din zecile de mii de procese înscenate populației muncitoare, dar ale căror documentații aproape integral nu se află încă identificate în arhivele din țară, și care pentru concluzii în detaliu necesită reconstituiri de regulă la fața locului unde au avut loc evenimentele, prezentăm câteva cazuri verificate de noi din județul Bihor care ne dezvăluie următoarele aspecte. Doi foști moșieri pe nume Czifra Koloman devenit prefect horthyst a județului Bihor, iar cel de al doilea Mahler Gyeorgy, moșier, au înscenat asemenea procese. Primul, față de 112 locuitori români și maghiari din localitatea Leșu pentru a le acapara 211 iugăre teren, pe care l-a vândut în anul 1922 pentru a nu fi expropriat¹⁰².

Al doilea a intentat trei procese împotriva țăranilor români, maghiari, slovaci din localitățile Burzuc, Șusturugiu, Almașul Mare tot în scopul de a-i deposeda de terenurile vindute spre a se sustrage de la reforma agrară românească. Fiecare dintre cei doi, odată cu pretenția asupra pământului, au formulat și pretenții considerabile de ordin financiar, așa-zise despăgubiri pentru perioada anilor scurși de la data vânzării, problemă care reprezenta o povară extremă în plus pentru țăranii improceduși¹⁰³.

Istoricul maghiar Csatari Daniel ne relatează cazul din localitatea Sărăuad județul Sălaj, unde țăranii s-au opus oficialității când a dispus să li se ia pământurile obținute cu prilejul reformei agrare românești¹⁰⁴.

Aceste două aspecte de deposedare forțată de pământ și bunuri și de pretenții financiare considerabile, așa-zise despăgubiri au însoțit aproape în totalitate cele peste 35.000 procese despre al cărui număr există informații, deoarece toate au avut același caracter și scop. (s. n.)

La rîndul lor, masele de țărani improceduși, din localitățile menționate mai sus, au reacționat în comun, prin avocatul român Filip Vasile din Oradea, care, la rîndul lui, era și el persecutat de regimul horthyst¹⁰⁵. Ca urmare a împotrivrării și apărării în procese, pînă la eliberare, cei doi moșieri nu au reușit să-și realizeze scopurile, deoarece litigiul deschis pe plan juridic nu a fost încheiat. Aceasta însă nu excludea pericolul în cazul prelungirii dominației regimului horthyst. Chiar dacă datele sînt numai nominale ele ne atestă și fenomenul unei opoziții de masă și de solidaritate după criteriul social și nu după cel al naționalităților, deoarece acțiunile împotriva lor purtau aceleași caractere. Putem aprecia însă gravitatea deosebită și pe acest tărîm a urmărilor politicii regimului horthyst, care în perspectivă afecta situația materială economico-socială a sute de mii de oameni. În aceeași măsură însă acțiunile și urmările lor au creat o reacție de împotrivire cu caracter de masă, greu de evaluat la această dată din lipsa datelor certe, dar care a constituit o realitate a acelor vremuri.

În documentele oficiale din România au fost înregistrate în aceeași perioadă următoarele știri provenite din teritoriul ocupat de horthyști, cu referire la anularea reformei agrare românești și la un șir de procese intentate țăranilor, probleme pe care noi nu le-am verificat la fața locului, dar le semnalăm spre cunoaștere și verificare ulterioară.

Procesul Iozsika

Marele latifundiar maghiar și deputat în parlamentul român, prefectul județului Sălaj, baronul Johannes Jozsika, a intentat proces împotriva a 180 țăranii din localitatea Girbou județul Sălaj și a pretins 3.663.780 lei și 24.000 pengő pentru terenuri și pământul pe care le vinduse de bună voie acestor țăranii la 15 octombrie 1936. Același lucru a stat și la baza unui proces asemănător intentat țăranilor din localitatea Solomon, județul Sălaj, de la care pretindea 1.300.000 lei pentru terenurile și pământurile cedate lor pe vremuri de bună voie. Jozsika a folosit același procedeu împotriva țăranilor din localitățile Bălan și Gălpia din județul Sălaj, precum și împotriva țăranilor, preoților, învățătorilor din alte comune.

¹⁰² Arh. stat Bihor, *fond Colecția documente*, Dosar nr. 65/1941, nenumărat.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ D. Csatari, *op. cit.*, p. 280.

¹⁰⁵ Arh. stat Bihor, *Colecția documente*, Dosar nr. 65 A/1941, nenumărat.

Vinzările de terenuri s-au făcut din inițiativa lui Jozsika. Nu trebuie scăpat din vedere că Jozsika, până la momentul încheierii contractelor de vânzare-cumpărare era membru al parlamentului român și un cunoscut purtător de cuvânt al apelor ungare, ceea ce exclude o presiune directă sau indirectă a autorităților române asupra lui (...).

Asemănător este și cazul conților Johann și Ștefan Teleki care au intentat proces țăranilor comunei Suplac județul Bihor, care au cumpărat odinioară de la reclamanți 600 iugăre teren cu 6.600.000 lei. Ei cereau ca despăgubire de la țărani suma de 12 milioane lei.

La fel a fost și cazul descendentului baronului Joseph Bornemisza care a intentat proces împotriva a 35 de țărani din localitatea Deuș, județul Cluj (...). —

Alte știri înregistrate în România se refereau la măsurile referitor la depozitarea în bloc a țăranilor de mari suprafețe de pășuni, izlazuri, dobândite prin reforma agrară românească. Decretul 22.780/1941, a anulat dreptul de a dispune asupra tuturor bunurilor dobândite prin reforma românească.

Decretul publicat în „Budapest közlemény” nr. 31 din 13 aprilie 1941, a obiectat reformei agrare românești în chestiunea izlazurilor, în a cărei revizuire a fost invocată cererea comunelor, așezămintelor care nu au primit pășuni apropiate sau deloc și la cererea proprietarilor care motivau că nu au suficient loc de pășuni.

Pe baza acestor decrete, reforma agrară, în chestiunea pășunilor a fost anulată și numeroase comune au pierdut pășunile. Exemple: comuna Biczul Ardelean din județul Ciuc, pe baza hotărârii nr. 140 din 9 mai 1941 a pierdut 231 iugăre de pământ. Comunei Voșlobeni, județul Ciuc, i s-a luat, pe baza aceleiași dispoziții suprafața de 306 iugăre pășune și apoi, mai târziu, încă 200 iugăre, tot în baza dispoziției din 9 mai 1941. Comunei Fildu de Mijloc i s-a luat suprafața de 70 iugăre pământ, comunei Fildu de Jos i s-a luat 136 iugăre și apoi, în baza acestei dispoziții, i s-a luat 130 iugăre pășune. Comunei Feurd, județul Cluj i s-a luat 580 iugăre de pășune și a fost restituită fostului moșier Johan Ciugulea. Comunei Corpadea, județul Cluj i s-au luat 68 iugăre de pășune și au fost restituite fostului proprietar Gall Elemer.

Pășunile din următoarele localități au fost date în folosință proprietarilor maghiari scăpați: comuna Dumbrăvicioara județul Mureș, contelui Teleki, comuna Mureșeni, județul Mureș contelui Bisingen, comuna Voivodenii, județul Mureș contesei Nicki¹⁰⁶.

O puternică mișcare de rezistență și de solidaritate umană în apărarea proprietăților ce le aparțineau, au avut loc în cadrul celor 44 localități din județul Năsăud, ce formau fosta graniță năsăudeană, cu averile ei de valoare de importanță națională, formată din circa 200.000 ha păduri montane, circa 100.000 ha pășuni alpine, 14 fabrici de cherestea, mașini, instalații etc.

Aceste localități cuprindeau pe descendenții fostului regiment II de graniță, constituit în anul 1787 de către Maria-Tereza, în această zonă românească a țării¹⁰⁷.

Încă din primele zile ale ocupației guvernul horthyst, a plănuț desființarea acestor averi grănicerești și acapararea lor de către stat și cercurile capitaliste maghiare interesate. În acest scop a fost înălăturat Consiliul de administrație, organ de conducere ales de adunarea generală a cooperativei și a fost substituit printr-un comisar guvernamental numit în conducerea întreprinderii. Au fost apoi emise de către comandamentul militar horthyst al județului Năsăud două ordine de desființare a întreprinderii și trecerea ei în posesia statului. A fost împiedicată sistematic convocarea și ținerea adunării generale a cooperativei, care să poată aduce hotărâri statutare, iar în lipsa ei și a consiliului de administrație, Comandamentul militar

¹⁰⁶ D.G.A.S., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 673/1943, f. 143—144.

¹⁰⁷ Arh. stat Cluj, *fond Cooperativa „Regna” Bistrița*, dosar nr. 1/1940—1946, f. 1—2, 11, 35.

instituit pe întreprinderi a luat un șir de măsuri abuzive, între altele concedierea masivă a personalului românesc și introducerea de persoane din afară¹⁰⁸.

Împotriva acestor planuri și măsuri s-a înscris, printre altele, una dintre marile acțiuni de masă organizate de către factorii de conducere de drept a comunității grănicerești, acțiune care a îmbrăcat și forma unui memoriu, redactat în limba română și maghiară în luna ianuarie 1941, pe care l-au semnat mii de cetățeni din 40 de localități grănicerești. El a fost apoi înaintat guvernului maghiar, prin care se exprima atitudinea categorică de împotrivire a masei de grăniceri născuți față de acțiunile întreprinse de autoritățile horthyste, cu scopul desființării averilor proprii. În memoriu printre altele se consemnau următoarele: „Cooperativa „Regna”, ca societate industrială are statute proprii pe care le considerăm și dorim să le aplică noi ca drepturi cîștigate... Nu cerem imposibilități, nu solicităm privilegiile, rugăm doar recunoașterea exercitării firești și legale a drepturilor noastre de proprietate”¹⁰⁹ — se arăta în memoriu.

În sprijinul apărării acestor drepturi ale grănicerilor născuți s-a pronunțat organizația teritorială a comunistilor din nord-vestul Transilvaniei și Uniunea muncitorilor și țăranilor români, care și-au înscris sarcini exprese în programele lor, pentru apărarea acestor averi colective și păstrarea lor în mâinile poprietarilor de drept și de fapt care erau masele țărănești din această zonă¹¹⁰.

La rîndul ei, Centrala cooperativelor românești „Plugarul” și Institutul Național al Cooperăției din România au acordat un puternic sprijin moral-politic și financiar acestei comunități¹¹¹.

În sprijinul întreprins pentru apărarea averilor grănicerești, o contribuție de seamă și-au adus cele două ziare românești din teritoriul ocupat „Tribuna Ardealului” și gazeta „Săptămîna” din Bistrița care au declanșat o amplă campanie publică, prin care se afirmau deschis drepturile istorice și statutar-legale a colectivității graniței născuțene asupra averilor respective și au înfierat acțiunile ilegale ale autorităților.

Astfel, se arăta că „statul și guvernul (ungar n.n.) (...) nu pot să disprețuiască drepturile cîștigate a unei comunități indiferent de naționalitate (...) granița născuțeană este hotărîită să mențină cooperativa de producție „Regna”. Este un drept cîștigat care nu poate fi desconsiderat (...) subliniind că pentru acest scop s-a întocmit memoriul semnat de 40 de comune grănicerești). Dreptul de proprietate și dreptul de gestiune este rezervat exclusiv proprietarului și forului de conducere ales de el (...) Nu favoruri, nu avantaje ci drepturi recunoscute ca imprescriptibile cerem să se respecte”¹¹². Sînt numai cîteva din pozițiile exprimate și replicile date cu acel prilej în presa menționată, reprezentanților horthyști.

În fața tuturor acțiunilor conjugate, pentru moment guvernul și autoritățile horthyste au fost nevoite să bată în retragere. Astfel că în primăvara anului 1941 și-a retras comisarul guvernamental, a permis consiliului de administrație să-și reia activitatea și să-și exercite într-o măsură însemnată atribuțiile statutare, dar întreprinderea a fost în continuare pusă sub regim de jurisdicție militară pe toată perioada ocupației.

Guvernul horthyst și organele sale de ocupație au făcut apoi alte tentative de desființare a întreprinderii, folosind mijloace abuzive de constrîngere extraeconomică și alte măsuri, unele judiciare.

Conducătorilor acestora le-au fost înscenate procese la Tribunalul Militar horthyst, cu sediul la Cluj, fiind acuzați fie de sabotaj, fie de nealoyalitate față de regim. Iată o mărturie elocventă prezentată atunci de către cetățeanul de naționa-

¹⁰⁸ Ibidem, f. 47—48 și, dr. V. Șoldea, *Dare de seamă asupra activității cooperativei „Regna” de la 30 august 1940 la 23 august 1944*, București, 1944, p. 23, 24, 35—36.

¹⁰⁹ *Săptămîna*, din 25 ianuarie 1941.

¹¹⁰ Arh. C.C. al P.C.R., *Colecția 90*, unitatea de păstrare 1712, f. 3.

¹¹¹ *Almanahul cooperativelor „Plugarul”*, 1944, p. 38.

¹¹² *Săptămîna* din 25 ianuarie 1941, *Idem* din 6 aprilie 1941, *Idem* din 25 mai 1941, *Idem* din 11 iulie 1943.

litate germană Iatkolik Alfred din Năsăud. Acesta într-o scrisoare trimisă din România unei rude din Germania, relatează următoarele stări de lucruri: „În 1940, când Transilvania a fost răpită de unguri, mă aflam la Năsăud și am rămas acolo pînă la 12 aprilie 1943. Când am văzut cum îi tratează pe români, am sărit în mai multe rînduri în ajutorul lor. M-am adresat comisiei germano-italiene, și le-am adus la cunoștință faptele, dar degeaba, ofițerii italieni le-au luat parte.

Cînd am văzut că eu țin parte românilor, au început să mă maltrateze. Ca brigadier silvic aveam toate pădurile în mîna mea (pădurile fondului grăniceresc n.n.) și nu dădeam lemne decît la români. Cînd au observat și aceasta au început tratamentul barbar împotriva mea. Cînd am înțeles am început să reacționez energic.

Am văzut apoi că ei învinuiesc pe românii din județul meu de sabotaj.

Am sărit ca martor ocular la procesul lor pentru a-i salva. Atunci cineva m-a denunțat Comandamentului ungar din Cluj, că sînt periculos statului ca să fiu condamnat. Atunci am plecat și am anunțat imediat autoritățile române, după ce am trecut granița româno-maghiară. Ai mei au rămas acolo, iar Ficu (tatăl n.n.) a fost condamnat la două săptămîni închisoare. Avera mea a fost confiscată. *Eu cred și noi toți credem că Transilvania va reveni iarăși la români*¹¹³ sublinia în încheiere autorul.

În toată perioada ocupației organele centrale guvernamentale horthyste au refuzat să aprobe statutele de funcționare a cooperativei „Regna”, în forma în care ele au fost votate în adunarea generală, prin care se asigura caracterul grăniceresc al comunității de avere și dreptul exclusiv de proprietate și gestiune. Acest fapt s-a transformat într-un litigiu politic între comunitatea grănicerească și guvernul horthyst. Cu privire la această problemă fundamentală de care depindea existența și funcționarea pe bazele ei, fostul președinte al cooperativei „Regna” din acea perioadă dr. Victor Șoldea, într-un memoriu din anul 1943 adresat ICCOP-ului din România, prin care îi solicita sprijin în apărarea statutelor averilor grănicerești arăta: „...adică ni se cere să renunțăm la dispoziția statutară prin care se prevede că numai descendenții de grăniceri au dreptul să fie delegați la Adunarea generală din partea comunelor și aleși în Consiliul de administrație și Comitetul de cenzori. Renunțarea la caracterul grăniceresc înseamnă renunțarea la caracterul ei românesc, pe care nu o putem face niciodată”¹¹⁴ — preciza autorul memoriului. Prin urmare cooperativa „Regna” și-a continuat activitatea în toată perioada de ocupație horthystă și a avut la baza activității statutele sale proprii aprobate în 1936. Prin eforturile și acțiunile de rezistență a maselor populare, a conducătorilor averilor grănicerești și cu ajutorul larg al mișcării de rezistență antihorthystă pe diferite căi, această parte din averi națională evaluată la circa 5.952.423.000 lei în anul 1940¹¹⁵ a rămas în posesia proprietarilor de drept și de fapt care erau românii descendenți din grănicerii fostului regiment al doilea românesc de graniță din zona Năsăudului. Această acțiune, prin caracterul ei de masă, amploarea, importanța obiectivului și rezultatele cu care s-a soldat, a reprezentat una dintre cele mai reușite acțiuni care se înscrie ca o filă de istorie plină de patriotism și dăruire, pentru cauza luptei de eliberare națională.

Din prezentarea succintă a datelor și aspectelor pentru care am dispus de informații certe cu referire la politica regimului horthyst în domeniul relațiilor agrare și a exploatarei prădalnice a bogățiilor solului din teritoriul național românesc ocupat, se poate trage concluzia că această politică a fost globală. Prin ea s-au atacat toate formele de proprietate asupra pămîntului, excepție făcînd marea proprietate moșierească capitalistă maghiară în favoarea căreia au fost atacate celelalte forme de proprietate.

¹¹³ D.G.A.S., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar 85/1944, f. 58.

¹¹⁴ Dr. V. Șoldea, *op. cit.*, p. 37—38.

¹¹⁵ Arh. stat Cluj, *fond Cooperativa „Regna” Bistrița*, dosar nr. 1/1940—1946, f. 7, 35—37.

În acest cadru, revizuirea reformei agrare românești, în esență lichidarea ei, în favoarea moșierilor maghiari, cu întregul cortegiu de consecințe social-politice, rezultă că a fost un obiectiv prioritar, de mare amploare al acestei politici. Un alt obiectiv prioritar în sensul căruia s-a acționat în mod simultan cu primul, a fost atacarea și suprimarea dreptului de proprietate a colectivităților agrare asupra pădurilor comunale, proprietăților colective formate din averile compozitorilor românești, între care cele ale descendenților fostului regiment 2 de graniță născădean. Cel de al treilea obiectiv formulat în diferite variante politice, ce urma să se aplice în amploarea și dimensiunile lui, care a fost conceput în funcție de un șir de factori politici interni, dar mai ales externi între care, premisa victoriei Axei în cel de al doilea război mondial era hotărâtoare, avea ca scop măsurile de depozitare în masă a populației românești în toate categoriile sociale de pământul pe care îl avea în proprietate. Aceasta prin evacuări, expulzări forțate la scara întregului teritoriu, însoțite de colonizări masive de populație maghiară adusă din diferite părți ale Ungariei și chiar din afară. Un alt obiectiv care s-a întrepătruns cu celelalte trei enumerate, introducerea unei exploatare de jaf a bogățiilor statului român, a bunurilor populației, ale cărei amploare și dimensiuni nu pot fi determinate decât numai prezentate prin exemple nominale, aceasta datorită lipsei datelor de arhivă asupra acestor deosebit de mari daune aduse patrimoniului economiei naționale și în averea populației. Însurate aceste patru obiective ne dau în conținut, în amploare politica globală a regimului horthyst, caracterul ei antisocial, antinațional, ultranaționalist-fascist.

3. Unele date și aspecte privitoare la starea de spirit antihorthystă și de împotrivire a maselor populare.

Politica antinațională împletită cu cea antisocială a regimului horthyst de ocupație a avut urmări deosebit de grave asupra păturilor sociale muncitoare, asupra nivelului de viață al maselor populare, fără deosebire de naționalitate.

Situația care s-a creat, ca urmare a acestora, precum și a consecințelor celui de al doilea război mondial hitlerist, a dat naștere la formarea și dezvoltarea unei stări de spirit antihorthyste cu caracter larg de masă, exprimate prin diferite forme de împotrivire și reacție, dintre care cele mai de seamă au fost următoarele:

În întreprinderi, în unitățile economice în ansamblul lor, acestea au îmbrăcat forma luptei revoluționare în clasă, pînă la lupta grevistă, desfășurată sub conducerea organizațiilor partidului comunist din teritoriul ocupat și ale P.S.D., ale organizațiilor muncitorești sindicale revoluționare. Problematika aceasta a făcut obiectul unor cercetări speciale în lucrările unor istorici din țara noastră și în unele teze de doctorat, astfel că nu le-am inclus în studiul nostru.¹¹⁶

Alte forme de manifestări potrivnice regimului horthyst în cadrul tuturor stărilor sociale au fost nesupunerea față de diferite măsuri și legiuiri cu caracter fascist, antinațional, antisocial căpătînd forma de sustragere de la rechiziții forțate de cereale, animale, prestări de munci obligatorii cu brațele și animalele pentru nevoi de ordin militar, nesupunerea la ordinele de chemare pe linie militară și a detașamentelor de muncă forțată, precum și prin numeroase petiții și memorii individuale și colective adresate autorităților de ocupație și prin care în multe cazuri se protesta, ori se critica măsurile și situația creată deosebit de grea, se formulau revendicări și se exprimau doleanțe ale cetățenilor¹¹⁷.

Un caracter politic deosebit și cu extindere în rîndul tuturor categoriilor sociale muncitoare, fără deosebire de naționalitate cît și în toate zonele teritoriului afectat de ocupația străină, l-au avut manifestările deschise, individuale și în multe cazuri în grupuri, prin care a fost dezavuat și condamnat Dictatul de la

¹¹⁶ Gh. Zaharia, L. Vajda și colaboratorii, *op. cit.*, p. 133—138, 158 și L. Fodor, *Lupta de rezistență antifascistă națională și socială a maselor în anti vremelnicele ocupații horthyste 1940—1944*, Teză de doctorat I.S.I.S.P., 1975, București, p. 13—57, 84—193.

¹¹⁷ V. T. Ciubăncan, *Date și aspecte despre urmările economice și sociale (...)*, *op. cit.*, p. 19—52.

Viena, regimul, politica de dominație horthystă, legiurile lui reacționare, antisociale și antinaționale, însoțite de practicile și ațărările național-șovine, dezaprobarea politicii economice și sociale de exploatare și sărăcire și a situației precare a vieții zilnice a maselor largi populare, dar care au fost pe scară largă reprimare.

Din numărul acestora, de ordinul sutelor și chiar miilor de cazuri ce au fost înregistrate și reprimare de aparatul de opresiune horthystă vom reda numai câteva exemple semnificative:

În județul Ciuc, Parchetul Tribunalului maghiar județean pe perioada anilor 1941—1944 a pronunțat un număr de 76 de sentințe de condamnare individuale și colective pentru manifestări politice, caracterizate drept ostile regimului horthyst. Cei condamnați au fost după naționalitate români, maghiari, evrei. Din numărul total al sentințelor de condamnare, un număr de 42 au fost date pentru invinuiți aduse inculpaților de „ofensă” la adresa statului maghiar, a conducerii lui, a armatei horthyste etc. Un număr de 21 sentințe de condamnare au fost date pentru invinuiți de incitare la grevă, nerespectarea unor legiuri, sau pentru așa-zise colportări de știri alarmante cu caracter politic. Alte 10 sentințe de condamnare au fost date pentru propagandă comunistă, iar 3 sentințe pentru cazuri de încercare de trecere a frontierei în România fără acte legale¹¹⁸.

În majoritatea acestor procese s-a remarcat caracterul colectiv al acțiunilor și manifestărilor, astfel că însăși sentințele apar sub această formă colectivă: cazul Silvestru Nicolae și alții din localitatea Sub Cetate condamnați pentru incitare la grevă în întreprindere de război¹¹⁹, Biro Florica și alții din localitatea Sîntimbru, Șoimoși Ștefan și alții din Miercurea Ciuc, Beke Emeric și alții din Sîn Dominic, Butnariu Ioan și alții din Bicaz, condamnați pentru acuzații de instigare, ofensă la adresa statului maghiar, a armatei lui, a legiurilor sale, nesupunere la concentrări, deținerea de bunuri de consum socotite necesare pentru război etc.¹²⁰. Alte cazuri: Dascăl Iosif din Sînmărtin, Fuchs Iosif din Gheorgheni, Deneș Daniel din Miercurea Ciuc, Bajasz Elisabeta din Sîn Dominic și alții condamnați pentru propagandă comunistă¹²¹.

În ultimii ani, în publicațiile noastre de specialitate a fost semnalată despistarea la Tîrgu Mureș a unei arhive ce a aparținut unei instanțe speciale de judecată sub denumirea „Colegiul celor cinci”, instituită de regimul horthyst. Aceasta judeca și pronunța sentințe în probleme cu caracter politic, dar care nu intrau în competența Tribunalului militar. Asemenea instanțe speciale au mai funcționat la Cluj și Oradea dar arhivele acestora nu au fost încă identificate.

Din relatările ce au fost deja publicate referitoare la cazurile ce au fost judecate de această instanță de la Tîrgu Mureș rezultă că din cele 594 de astfel de procese identificate, condamnații au provenit din județele Cluj, Bistrița, Mureș, Odorhei, Sălaj și Trei Scaune.¹²²

Din totalul celor condamnați mai mult de jumătate au fost de naționalitate maghiară, ceilalți de naționalitate română sau alte naționalități, situație în care se reflectă și compoziția demografică a zonelor după naționalitate.

Luate individual aceste cazuri, despre fiecare s-ar putea scrie, fără îndoială, probleme importante, prin care li s-au individualizat acuzațiile și sentințele. În ce ne privește am făcut un sondaj într-un număr de 68 cazuri din totalul acestora. Problemele rezultate le-am grupat pe unele criterii ale pozițiilor și a situațiilor comune rezultând următoarele aspecte: după naționalitate, dintre cei condamnați au fost: români 28, maghiari 33, germani 2, evrei 3, țigani 1, alte naționalități 1, total 68 persoane. După profesii au fost: muncitori 7, țărani 40, funcționari și mici meseriași 7, mici comercianți 4, alți 10 = 68. După criteriul naturii acuzațiilor pen-

¹¹⁸ Arh. stat Harghita, fond 107 Parchetul Tribunalului Ciuc, dosarul nr. 506—721.

¹¹⁹ *Idem*, dosarul nr. 613.

¹²⁰ *Idem*, dosar 618, 702, 679, 707.

¹²¹ *Idem*, dosar 705, 568, 553, 615.

¹²² I. Ranca, în *Revista Arhivelor*, 3/1978, p. 287—290.

tru care au fost condamnați au putut fi grupați astfel: manifestări împotriva Dictatului de la Viena și a ocupației horthyste 34 de cazuri, manifestări ostile la adresa regimului față de situația economică și socială precară 19 cazuri, atitudini împotriva măsurilor reacționare cu caracter social, rasial, naționalist-fascist, precum și împotriva organelor statului, armatei maghiare horthyste, calificate drept ofense la adresa națiunii și statului maghiar, a conducerii lui etc. 23 cazuri, pentru activitate de propagandă comunistă 2 cazuri = 68¹²³.

Din aceste date și aspecte se pot formula unele concluzii cu caracter mai general.

Alături de aspectul criteriului naționalității celor condamnați care are o semnificație politică, sub raport social, aceștia proveneau din toate categoriile sociale muncitoare, dar dintre ei aproape 2/3 o reprezentau țăranii, care în structura populației totale din teritoriu reprezentau majoritatea absolută.

Din punct de vedere al manifestărilor pentru care au fost condamnați se desprinde caracterul lor politic predominant, în raport cu problemele de ordin social, deși situația economico-socială era deosebit de precară și gravă. Caracterul predominant politic al manifestărilor ne înfățișează existența și afirmarea unei conștiințe politice, a unei stări de spirit antihorthyste care s-a dezvoltat treptat dar rapid, în rîndul maselor largi populare, fără deosebire de naționalitate.

Alături de aceste două grupe de cazuri de la cele două instanțe de judecată din Tirgu Mureș și Ciuc, mai pot fi redată altele din celelalte județe și zone din teritoriul ocupat, care întregesc fenomenul și caracterul lui general. De exemplu secția jandarmeriei horthyste din județul Satu Mare raporta numai pentru luna decembrie 1940, că a înregistrat 76 de cazuri de acțiuni contra statului maghiar și a națiunii maghiare, a legilor în vigoare, precum și de sabotaj și incendiere și totodată contravenții cu caracter administrativ de competența organelor administrative pentru un număr de 438 persoane¹²⁴. Din datele prezentate și cele ce urmează în continuare se poate desprinde o concluzie generală după care, manifestările de împotrivire față de regimul horthyst de ocupație au avut loc din primele zile ale pronunțării verdictului Dictatului de la Viena și apoi s-au dezvoltat cu intensitate crescîndă, căpătînd un caracter larg de masă pe toată perioada pînă la eliberare.

Alte manifestări au fost legate de politica economico-socială a regimului horthyst pe tărîmul împozitelor, a neaprovizionării populației cu bunuri de larg consum, care sub acest raport a agravat la maximum situația maselor populare din unele zone mari ale teritoriului care au fost declarate „regiuni infometate”, față de politica rechizițiilor forțate, de animale și cereale de la țărani, a muncilor forțate, care s-au înregistrat în zona nord-vestică a țării, a județelor Sălaj, Satu Mare, Maramureș. Ele vin să ateste existența unei stări de spirit generale antihorthyste. Redăm cîteva aspecte din această zonă:

Pretorul plășii Șomcuta Mare, actualul județ Maramureș, într-un raport din luna iunie, apoi septembrie 1941, arăta prefecturii că abia a primit un sfert din cantitățile necesare de făină și alimente și că se observă mari nemulțumiri în rîndurile populației și că dacă nu se va remedia situația existentă va nu duce la bine, căci este știut, arăta el, că „stomacul este un rău sfătuitor”¹²⁵. Primăria orașului Baia Mare raporta în aceiași termeni și preciza că orașele Baia Mare și Baia Sprie fac parte din „zonele infometate”¹²⁶.

Știri alarmante despre situația precară sub raport social al populației au fost redată în mai multe rapoarte adresate autorităților de către parohia reformată din comuna Bervenii din județul Satu Mare. Se sublinia că aceste scrisori sînt urmarea

¹²³ Arh. stat Mureș, *fond Curtea de Apel Tirgu Mureș*, inventar suplimentar 19 A 1940, dosarele de la 1, 2, 7, 8, 14, 18, 22, 27, 30, 39, 40, 41, 44—46, 51, 52, 58, 65, 66, 68, 69, 71, 83, 88, 89, 92, 94, 95, 98, 100, 102, 106, 107, 114, 115, 123, 125—127, 137, 139, 143, 146, 149—153, 157, 159, 160, 164, 171, 174, 175, 177, 178, 190, 195, 196, 208, 209, 409, 548.

¹²⁴ Arh. stat Maramureș, *fond colecția de documente*, documentul nr. 55/1940.

¹²⁵ Vezi detalii: V. T. Ciubăncan, *op. cit.*, p. 37—38.

¹²⁶ *Ibidem*.

ale intenselor frământări ale populației din comuna Berveni, care este întristată deoarece nu primește zahăr, îmbrăcăminte, încălțăminte și altele de luni de zile. „Dacă acestea stare mai continuă atunci orice organizație și asociație nu mai au nici un rost. Murmurul subteran se face tot mai mult auzit și aceasta nu e bine. Sintem o comună pur maghiară și chiar de aceea ne doare tratamentul vireg al populației”¹²⁷ — se arăta într-o scrisoare din ianuarie 1943.

Au existat și numeroase cazuri de manifestări fătice la adresa autorităților de ocupație față de rechizițiile forțate de cereale și animale din pospodăriile populației. Un exemplu elocvent din acest punct de vedere s-a înregistrat în localitatea Nadiș județul Sălaj, unde, după ce o comisie din partea autorităților de stat locale deplasată la fața locului a stabilit cotele obligatorii de predare de bovine de la populație, cetățeanul Rednic Gheorghe, în prezența unei mulțimi de cetățeni a cerut autorităților să părăsească localitatea și totodată să vorbească cu populația în limba română deoarece ea este românească.

Din procesul verbal încheiat de către notarul comunei pentru a fi trimis în judecată, referitor la acel incident se consemna următoarele:

„Din cele constatate reiese clar că numitul nu vrea să predea vita statului nostru, mai fiind de remarcat că deși vorbește bine ungurește, el pretinde să vorbim cu el numai românește. Este o situație de netoleranță ca atunci când un cetățean minoritar vorbește bine limba statului, să se vorbească cu el românește de organul oficial care se află în exercițiul funcțiunii.

Dar mai ales tonul, expresia de dispreț și a felului cum s-a adresat către comisie creează o situație de netoleranță în comună subminând prestigiul autorităților oficiale, împiedicând executarea ordinelor și dispozițiilor legale prin poziția lui făticeșă contra ordinii de stat (s.n.).

Din atitudinea acestuia se poate constata că aceștia (s.n.) nu simt suveranitatea autorității de stat (s.n.)¹²⁸.

Aceste manifestări, în aparență individuale se înscriu într-o stare de spirit generală, de manifestări de împotrivire față de politica regimului și măsurile autorităților. Astfel, că tot în plasa Cehu Silvaniei, județul Sălaj, în luna septembrie 1943, pretorul plășii a sancționat pe cale administrativă notarii din toate cele 12 comune aparținătoare cu o populație în majoritatea românească, precum și maghiară, pentru faptul că nu au asigurat pe raza lor de activitate predarea vitelor pentru cota de carne obligatorie. Aceasta desigur, se poate subînțelege că populația opunea rezistență față de acele măsuri.

De asemenea, raportul prefectului din iulie 1943, cu referire la situația județului Sălaj, arăta că împotrivirea de a preda cotele obligatorii de carne a luat asemenea proporții încât a fost nevoit să apeleze la forțele jandarmeriei, citind în acest sens atitudinea populației de naționalitate slovacă din comuna Făget, față de care a aplicat asemenea măsuri¹²⁹.

Din rapoartele autorităților de ocupație rezultă că țărănimea a manifestat împotrivire față de măsurile de executare a lucrărilor în ansamblul lor. Astfel, de aprecieri s-au făcut la adresa țărănimii din județul Mureș, iar prefectul din județul Satu Mare, într-un raport din vara anului 1944, vorbea de o „... delăsare și așa în mod permanent constatată în munca țărănimii”¹³⁰.

În județul Sălaj „Datorită refuzului împlinirii muncilor agricole — scria în raportul său din 27 august 1943 prefectul județului — în scopul obligării prin exemplu am dispus internarea citorva indivizi, iar pe mai mulți lucrători și treierători i-am dus la muncă cu forța publică”¹³¹.

¹²⁷ Arh. stat Sălaj, fond Prefectura județului Sălaj, dosar nr. 100/1940—1944, documentul nr. 7/39/1943.

¹²⁸ Ibidem, documentul nr. 11/2256/1944.

¹²⁹ D. Csatari, op. cit., p. 254.

¹³⁰ Arh. stat Maramureș, fond colecția de documente, documentul nr. 43, 824/1944.

¹³¹ D. Csatari, op. cit., p. 290.

Un șir de manifestări de împotrivire au avut un caracter politic deschis împotriva regimului horthyst de ocupație pe care l-au sfidat. Astfel, în localitatea Terebești, județul Satu Mare cetățeanul Țința Vasile, care fiind militar în armata horthystă, reîntors acasă într-o permisie, s-a prezentat la primăria comunei, unde a tras la răspundere pe notar și pe funcționar pentru comportarea lor abuzivă în raporturile cu populația și, totodată, le-a cerut să vorbească cu el în limba română. Apoi în auzul mai multor cetățeni a strigat: „Trăiască România mare, că el este român și român vrea să moară”¹³².

Primarul Bran Vasile din comuna Borlești, Satu Mare, în luna martie 1944, a refuzat ordinul ca să ducă tinerii la recrutare, sub steagul statului maghiar manifestându-se deschis împotriva regimului, fapt pentru care a fost trimis în judecată¹³³.

Cetățeanul Mic Vasile din satul Ville, Satu Mare, în luna aprilie 1941, în mod public s-a exprimat că „... în luna viitoare iar se va plăti cu lei românești (nu cu pengő n.n.), căci vin românii înapoi”, fapt pentru care a fost trimis în judecată și condamnat¹³⁴.

În legătură cu circulația leului românesc pe o anumită perioadă de timp după dictat, pe teritoriul ocupat și cu referiri la starea de spirit a populației legată de acest fapt, prefectul județului Satu Mare la data de 15 ianuarie 1941 raporta următoarele: „Populația românească de aici speră să aparțină din nou de România și această credință i-o întărește convingerea că guvernul de aceea nu retrace din circulație moneda „leu” fiindcă nu crede că va putea menține teritoriul realipit. Această concluzie alimentează sentimentul național și se poate presupune că sînt conducători de ai românilor care își fac din aceasta un mijloc de agitație”¹³⁵ și propune retragerea imediată din circulație a monedei românești. Tot din acest județ Satu Mare pretorul plășii Ardud, plasă cu populație germană, română și maghiară raporta în luna decembrie 1941 despre starea de spirit a populației următoarele: „Membrii organizației populației germane din Ungaria, fără nici o rezervă manifestă ură față de autorități. (față de regim n.n.).

În unele comune ale plășii, mai ales în coloniile românești populația română a fost convinsă că la 1 decembrie (ziua unirii Ardealului cu România) trupele române vor intra în Ardeal. Mai multe persoane le consider suspecte că au răspîndit intenționat astfel de zvonuri. În unele cazuri am pus în curs procedura juridică. Aceste zvonuri produc mari neliniști în rîndul populației maghiare aflate în stare de răzlețire”¹³⁶.

O altă formă de manifestare politică de împotrivire a constituit-o nesupunerea la incorporare, la ordinele de concentrare, în detașamente de muncă obligatorie, sau dezertarea din armată sau din aceste detașamente, acțiune care s-a transformat tot mai mult în fenomen de masă. De exemplu în județul Sălaj, numai dintr-o singură plasă Tășnad, au fost dați în urmărire la începutul anului 1944, un număr de 192 de tineri contingentul 1924, care nu s-a prezentat la incorporare și erau dați dispăruți¹³⁷.

În noiembrie 1943 autoritățile horthyste raportau în mod alarmant faptul că din județul Someș și Bistrița-Năsăud numărul cetățenilor de naționalitate română care dezertează de la îndeplinirea obligațiilor lor militare sau de muncă obligatorie este de ordinul miilor. Se mai arată că o parte din ei au fugit în România, iar alții s-au ascuns prin pădurile de la poalele munților unde sînt sprijiniți și adăpostiți de populația românească¹³⁸.

¹³² Arh. stat Maramureș, fond colecția de documente, documentul nr. 34/979/1943.

¹³³ *Ibidem*, documentul nr. 35/1944.

¹³⁴ *Ibidem*, documentul nr. 12/1941.

¹³⁵ *Ibidem*, documentul nr. 11/1941.

¹³⁶ *Ibidem*, documentul nr. 37/1941.

¹³⁷ Arh. stat Sălaj, fond Prefectura județului Sălaj, dosar nr. 100/1940—1944, documentul nr. 21/1944.

¹³⁸ D. Csátori, *op. cit.*, p. 310

Alte rapoarte semnalau că „în unele comune locuite de români din județele Mureș, Maramureș, Sălaj un număr atât de mare de țărani s-au opus recrutărilor pentru armată și concentrărilor la muncă încât autoritățile au luat măsuri împotriva lor”¹³⁹ — consemnează istoricul maghiar Csatari Daniel.

Acțiunea de nesupunere și dezertare din armata horthystă precum și din detașamentele de muncă obligatorie a luat proporții necunoscute până atunci, în vara și toamna anului 1944, pe măsura evoluției evenimentelor internaționale, apoi a actului istoric de la 23 August 1944, a începutului eliberării naționale și a dezintegrării regimului fascist horthyst.

În ultimele zile de abolire a regimului de ocupație horthystă care, în martie 1944 a fost dublată și de ocupația Germaniei hitleriste, au fost luate măsuri extreme de mobilizare totală a populației la muncă forțată de la vîrsta de 18—60 de ani, inclusiv femei. În perioada 5—15 septembrie 1944 a fost lansat ordinul de chemare pentru întregul tineret român de vîrstă între 18—21 ani, care în parte scăpase pînă atunci de această mobilizare.

În acest context redăm și atitudinea tineretului român din plasa Borșa județul Cluj, care a fost adunat cu forța de către jandarmii horthyști, circa 1200—1500 persoane la centrul de plasă Borșa, unde se făcea organizarea detașamentelor de muncă obligatorie pentru nevoile frontului împotriva României. Ei au aflat de la însuși ofițerul horthyst — comandantul centrului, scopul mobilizării precum și știerea că România a trecut de partea Uniunii Sovietice și că Ungaria se află în stare de război cu România. Această știre a fost pentru tineri semnul că a început războiul de eliberare națională a lor.

Folosindu-se de panica și dezordinea care s-a produs în acele zile prin începerea ostilităților de la frontiera româno-maghiară, fixată prin dictat, între Cluj și Feleac, într-un interval de circa o săptămînă au fugit toți acasă de la acest centru de mobilizare. Au stat ascunși în păduri, deoarece în sate erau în continuare urmăriți de jandarmii horthyști, pînă după 12—15 octombrie 1944, cînd teritoriul județului Cluj a fost eliberat de către trupele românești și sovietice.

Asemenea situații au avut loc în toate județele teritoriului. Este semnificativ din acest punct de vedere și raportul pretorului plășii Ocna Șugatag, județul Maramureș, din 3 august 1944, către prefect cu obiectivul: „*Atitudinea de sabotaj manifestată prin convorbiri conspirative a populației de naționalitate română concentrată în detașamente de lucru la fortificații de apărare*”¹⁴⁰. Demnitarul horthyst arăta că raportul lui se bazează pe cele ale notarilor din mai multe comune despre care spunea: „Rapoartele originale le-am înaintat procurorului militar din orașul Kassa (Kosice n.n.) cu mențiunea *urgent* pentru a pune în mișcare procedura prevăzută de legile penale împotriva acestora. S-a constatat în fapt că față de măsurile luate de autorități pentru siguranța statului și aprovizionarea armatei ce luptă pe front, populația respectivă dovedește permanent o atitudine ostilă, manifestată prin conspirație de la om la om, la care este atîtă de cercurile iredentiste românești care activează în raza județului Maramureș.

S-a mai stabilit exact și aceea că populația acestui județ de origine română, cînd primește ordin de mobilizare la unități militare sau somații ale autorităților privind obligațiile de a contribui în natură către stat (cote de carne, cereale etc.) înainte de a se decide să execute sau nu, aleargă la Sighet la fostul prefect Mihály Petre care este șeful iredențiștilor români din județ, pentru a primi lămuriri, îndrumări și protecția acestuia, procedînd apoi potrivit îndrumărilor acestuia de a se sustrage de la îndatoririle patriotice”¹⁴¹ — preciza în încheiere autorul denunțului.

Din analiza conținutului acestui document se poate formula și o ipoteză și anume dacă între aceste măsuri preconizate și apoi crima ce a fost săvîrșită în

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ Arh. stat Maramureș, *fond colecția de documente*, documentul nr. 40/186 din 3 august 1944.

¹⁴¹ *Ibidem*.

comuna Moisei, același județ, în luna septembrie 1944, de către ocupanți horthysti, există vreo legătură, problemă care ar merita să fie în continuare cercetată și elucidată.

Pe același ton alarmant vorbea și pretorul plășii Orașul Nou, din Oaș, județul Satu Mare la data de 3 septembrie 1944, prin raportul adresat prefectului cu obiectul: „*Dezertarea românilor obligați la serviciul militar sau detașamente de muncă*”. Astfel el arăta: „... notarii din comunele Negrești, Cămirzana, și Vama au raportat că românii obligați la serviciul militar sau detașamente de muncă când primesc ordine de chemare nu se prezintă la unități, ci părăsind domiciliul se ascund prin păduri prin împrejurimi. Prevăzând că aceste dezertări vor fi mai frecvente și în proporții mai mari în viitor, am dat dispoziții șefilor de jandarmi ca să ia măsuri de arestare a acestor dezertori. Considerînd efectivul mic al jandarmilor, propun ca să interveniți pentru obținerea de ajutor militar în cauză...¹⁴²”

Exemple similare ar mai putea fi date, deoarece situația era generală din acest punct de vedere.

Încercînd o sumară concluzie asupra multitudinii de evenimente și fapte care atestă veridic manifestările de împotrivire și de rezistență în forme foarte diferite și variate a maselor populare, fără deosebire de naționalitate, între care cele românești au ocupat locul principal, împotriva ocupației străine horthyste, apoi horthysto-hitleriste se pot formula următoarele aprecieri mai generale:

Din populația totală de circa 2.625.289 locuitori căzuți sub ocupație horthystă populația majoră care s-a confruntat cu aceasta, a cuprins două grupe mari de generații. Referindu-ne la populația românească în număr de circa 1.321.891 locuitori, adică 50,29% prima din ea era acea generație care a trăit sub regimul austro-ungar, a participat sau a trăit momentul istoric al marelui act al Unirii de la 1 Decembrie 1918, cu întreaga influență profundă asupra conștiinței lor naționale. Apoi, în perioada interbelică în cadrul statului național unitar, în contextul vieții economico-sociale, politice și spirituale naționale de atunci, acestea au amplificat și dezvoltat pe un plan superior nivelul conștiinței lor naționale. A doua generație a fost fie născută, ori formată efectiv după actul de la 1 Decembrie 1918, crescută și educată în spiritul ideilor statului național unitar, al culturii și civilizației naționale, prin care și-a format o puternică conștiință politică națională, în stare să reziste în vremuri de furtună. Pentru ambele generații sentimentul datoriei, al dragostei față de patrie, al independenței și unității naționale, a devenit atît de puternic pînă la cel apropiat de un cult sacru. Acestei conștiințe naționale ridicată la un astfel de nivel îi era atît de străină orice situație care venea în contradicție cu acest crez și ideal, iar ocupația horthystă care din martie 1944 a fost dublată de cea hitleristă fascistă, i-au devenit atît de ostile încît împotrivirea și repulsia virulentă față de aceasta era un fapt natural instinctiv. Sub consecințele grave ale ocupației fasciste străine și, totodată, sub influența activității forțelor de rezistență desfășurată în rîndul maselor, această repulsie s-a transformat în formă de manifestare conștientă, de împotrivire, de rezistență antihorthystă care a căpătat caracter de masă. Prin aceasta, în primul rînd, apreciem noi că poate fi explicată atitudinea național-patriotică antihorthystă în evoluția antihitleristă și starea generală de spirit potrivnică acesteia, care a cuprins întreaga populație românească, deși, sub raport social, vîrstă etc. era destul diferențiată.

Ținuta demnă național-patriotică a populației românești s-a caracterizat și prin aceea că nici un reprezentant al ei nu a acceptat să fie convertit și nu a făcut parte din nici un organism politic al statului horthyst, guvern, minister, parlament etc., fiind din acest punct de vedere un caz unic în raporturile sale cu regimul horthyst. De asemenea, regimul horthyst nu a reușit să-i spargă unitatea și să creeze nici o grupare politică sau vreo organizație oficială horthystă, profascistă sau fascistă în rîndurile populației românești. O singură încercare s-a făcut de a-i înscrie și pe români într-o formație politică horthystă în ianuarie 1941 în județul Maramureș, prin fostul prefect român renegat Jurcă Flaviu, dar aceasta a eșuat

¹⁴² *Ibidem*, documentul nr. 41/132/1944.

în mod lamentabil, și a fost transformată într-o acțiune de demascare a caracterului diversionist al acestei încercări, precum și a politicii deșănțate naționalist-șovină și fascistă a regimului horthyst¹⁴³.

Perioada martie 1944 — 25 octombrie 1944 a constituit apogeul politicii de forță, represiune, de măsuri samavolnice duse pînă la crimă împotriva umanității asupra populației din teritoriul ocupat.

În această perioadă regimul horthyst a fost dublat de ocupația trupelor hitleriste a întregii Ungarii, inclusiv a nord-vestului Transilvaniei. Această dublă ocupație hitleristă nu a înlăturat regimul horthyst de ocupație, ci dimpotrivă, i-a întărit și accentuat caracterul fascist represiv, antiuman și polițist-terorist. Începînd din luna mai-iunie 1944 guvernul horthyst, la cererea celui hitlerist a trimis în Germania zeci de mii de cetățeni români, în primul rînd, apoi evrei, ruteni, ucraineni, și un număr de cetățeni de naționalitate maghiară, de la vîrsta de 18—60 de ani, între care un număr mare de femei care au fost folosiți ca forță de muncă gratuită și forțată pentru nevoile mașinii de război naziste¹⁴⁴.

Din datele pe care le posedăm și din evaluările făcute privitor la potențialul militar al populației din teritoriul ocupat și ținînd seama de mobilizările maxime făcute de regimul horthyst, apreciem că numărul românilor duși în detașamente de muncă obligatorie împreună cu cei deportați în Germania ori duși în unități militare pe front a depășit cifra minimă de 300.000 persoane, dintre care minimum de 50.000 bărbați și femei au fost duși în lagăre de muncă forțată în Germania¹⁴⁵.

Între antifasciștii care au căzut victimă represiunilor ocupanților fasciști în toamna anului 1944, perioada de agonie a regimului horthyst, odată cu cunoscuta crimă de la Moisei din județul Maramureș, în județul Bistrița dintre fruntașii luptei pentru apărarea averilor grănicerești, au fost împușcați mișelește Anton Popovici director adjunct al cooperativei „Regna” din Bistrița, Ion Groza, Popandron Gheorghe, Costea Pavel, Rațiu Vasile, Rogină Simion, Vlad Leon și Tanco Lucreția, iar alți intelectuali ca Aurel Șorobetea directorul Liceului grăniceresc din Năsăud, poetul năsăudean Titus Poenaru, dr. Ștefan I. Pop, Adrian Mican, Iuliu Oprea, au fost arestați și schingiuiți de organele de represiune horthystă¹⁴⁶.

De asemenea, în septembrie 1944, după declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România, au fost arestați și luați ostateci conducătorii comunității românești din Cluj, în frunte cu prof. univ. dr. Emil Hațieganu¹⁴⁷, și alți români din alte județe.

Din rîndurile militanților comuniști care au fost arestați și condamnați de organele fasciste de represiune horthystă, între care în primul grup de arestați din iunie-septembrie 1944 au fost și 69 de comuniști români, numărul lor, implicați în procesele ce au urmat, a crescut, suferind și ei șirul de represiuni polițienești și ani grei de închisoare, iar unii au ajuns în lagărele de exterminare hitleriste. Dintre aceștia amintim pe Vasile Pogăceanu, fost secretar al Comitetului regional al comuniștilor din nord-vestul Transilvaniei, Moș Ioan membru al Comitetului județean de partid Maramureș, Pavel Bojan, Iosif Bălaș iar Andreica Ioan țaran

¹⁴³ V. T. Ciubăncan, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 396—397, date inclusiv pentru toate naționalitățile conlocuitoare din teritoriul ocupat (n.n.). D.G.A.S., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 56/1941, f. 7, Arh. stat Maramureș, *fond colecția de documente*, dosar nr. 58/1941, Dr. V. Șoldea, *op. cit.*, p. 7.

¹⁴⁴ Arh. stat Maramureș, *colecția de documente*, documentul nr. 29/152340 din 3 iulie 1944. *Ibidem*, documentul nr. 33/157042 din 13 iulie 1944 și D.G.A.S., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 307/1940—1944, f. 625—630.

¹⁴⁵ V. T. Ciubăncan, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 401, 410—411—415 și *Acta MN*, 16, 1980, p. 351.

¹⁴⁶ Dr. Șt. I. Pop, *O pagină de istorie*, Bistrița, 1947, p. 14—15.

¹⁴⁷ Dr. V. Șoldea, *op. cit.*, p. 62—63. Arh. stat Cluj, *fond „Regna” Bistrița*, dosar nr. 1/1940—1946, f. 93.

din Vișeu de Jos și Pop Simion din localitatea Dumbrava, județul Satu Mare; ultimii doi au fost deportați în lagărele de exterminare de la Dachau¹⁴⁸.

Dacă opoziția și rezistența maselor față de aceste măsuri nu s-ar fi manifestat atât de pregnant, cînd nesupunerea față și de aceste ordine a luat proporții de masă, consecințele ar fi fost de o gravitate extremă.

O altă grupă de populație care a suferit cele mai grave privațiuni, iar în partea finală a ocupației a fost victimă politică de exterminare, aproape în totalitatea ei, a reprezentat-o populația formată din foști cetățeni români de naționalitate evrei. Față de această populație regimul horthyst din primele săptămîni ale ocupației a extins și aplicat legiunile cu caracter fascist, antisemite, votate încă în anul 1939, Legea nr. 4 și altele ce i-au urmat. În baza lor le-au fost confiscate un număr însemnat de bunuri, apoi populația bărbătească a fost trimisă în detașamente de muncă forțată de război, cu caracter de exterminare, special constituite din această categorie de populație. În aprilie-mai 1944 guvernul horthyst a aplicat măsura capitală de deportare a lor în lagăre de exterminare hitleriste¹⁴⁹. Datele pe care le posedăm despre această populație atestă că la 30 iulie 1940 numărul celor rămași în teritoriul ocupat a fost de 149.374, care împreună cu un anumit spor natural înregistrat pînă în luna mai 1944 a împărțit soarta deportării. Proporția pierderilor umane la această populație ne este dată de faptul că la recensămîntului populației României din februarie 1948, în cele 11 județe afectate prin dictat, a mai fost înregistrată o populație de limbă maternă, idiș, în număr de 17.430¹⁵⁰, în minus 131.944 persoane, adică 85% față de numărul lor existent la 31 iulie 1940. Chiar dacă o parte din cei care au supraviețuit acestei tragedii și-au stabilit domiciliul și în alte județe din țară, datele prezentate de noi ne arată proporția acestor acte criminale fasciste horthysto-hitleriste.

Din rîndurile acestei populații, sub ocupația horthystă, s-au ridicat un număr mare de militanți revoluționari, antifasciști, aducînd o contribuție însemnată la organizarea și desfășurarea rezistenței antihorthyste. Un exemplu concludent, sub acest raport, ne este dat de faptul că la primele mari arestări ale comuniștilor și antifasciștilor din nord-vestul Transilvaniei, în perioada 29 iunie 30 septembrie 1941, din totalul de 1210 persoane arestate, 528 au fost de naționalitate evrei¹⁵¹. Dintre aceștia Khon Hiller, fost secretar al Comitetului regional al comuniștilor din nord-vestul Transilvaniei și mulți alții¹⁵².

Din aceștia, în covârșitoarea majoritate au fost condamnați la ani grei de închisoare, majoritatea au fost trimiși în lagăre de exterminare hitleriste. În plus de aceștia din cele aproape 600 de persoane ce au fost judecate pentru acțiuni politice împotriva regimului horthyst de instanțele speciale de judecată de la Tirgu Mureș, și parchetul Tribunalului Ciuc, la care ne-am mai referit în studiu un număr însemnat dintre ei erau cetățeni de naționalitate evrei. Aceste date și altele vin

¹⁴⁸ P. Bojan, *În acțiune*, București, 1982, p. 251—262. P. Bunta, în *Acta MN*, 15, 1978, p. 596. Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dosarul nr. 6533, f. 49 și *Actul de acuzare nr. 6541/26 a Procuraturii regale maghiare din 10 iulie 1942*, în procesul comuniștilor din nord-vestul Transilvaniei. I. Micu, *41 de zile în ghiarele D.E.F.-ului*, București, 1974, p. 125—321.

¹⁴⁹ D.G.A.S., fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 307/1940—1944, f. 621—624 (Informări ale Consulatului român din Cluj despre modul în care s-a făcut deportarea evreilor din Ungaria n.n.). *Ibidem*, dosarul nr. 51/1944, f. 199. V. T. Ciubăncan, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 396—397, 416—418. Vezi articolul *Steaua galbenă, Decretul secret nr. 6163/1944, Pretențiile lui Sztojay și ale naziștilor* (se referă la măsurile luate de guvernul horthyst pentru deportarea evreilor n.n.), în revista *Magyarország*, 19/1984, p. 21, O. Lustig, *Dicționar de lagăr*, București, 1982, p. 7—301.

¹⁵⁰ *Probleme economice nr. 2 martie 1948*, p. 37—41.

¹⁵¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dosarul nr. 6533, f. 49—52, P. Bunta, *op. cit.*, p. 593—597.

¹⁵² *Ibidem*.

să ateste existența unei poziții de împotrivire a majorității acestei populații față de regimul horthyst și participarea ei la lupta de rezistență. Totodată, ne arată sacrificiile și pierderile deosebite pe care le-au avut de suferit sub ocupația horthystă, apoi horthisto-hitleristă.

O altă grupă de populație care a suportat ocupația horthystă a fost compusă din foștii cetățeni români de naționalitate ruși, ruteni și ucraineni, așezați mai ales în județele Maramureș și Satu Mare. Numărul celor rămași sub ocupație a fost de circa 31.559 persoane. Și din rândurile acestei populații au fost persoane care au aderat la organizațiile partidului comunist din nord-vestul Transilvaniei la rezistența antihorthystă și datorită politicii ostile naționalist-șovine a regimului horthyst și ea s-a împotrivit acestui regim, împreună cu populația românească și celelalte naționalități. Datorită acestei poziții măsurile represive s-au răsfrânt și asupra lor prin arestări, trimiterea în detașamente de muncă forțată, precum și în lagărele de muncă din Germania nazistă. În mai 1944, după deportarea populației de naționalitate evree, guvernul horthyst a emis ordine oficiale pentru deportarea și acestei grupe de populație din teritoriul ocupat¹⁵³.

O altă grupă de populație, în număr de circa 49.272 persoane erau foști cetățeni români de naționalitate țigani, care au rămas sub ocupație. În baza leguirilor discriminatorii fasciste rasiale au fost trimiși în detașamente de muncă forțată, împreună cu ceilalți cetățeni de naționalitate nemaghiară. În anul 1944 guvernul horthyst a emis ordine speciale pentru deportarea și a acestei grupe de populație în mod similar cu cea de naționalitate evrei și ruși¹⁵⁴.

Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 și eliberarea teritoriului național de sub ocupația horthisto-hitleristă a înmădăcat transpunerea în practică de către regimurile fasciste și a planurilor criminale de exterminare inclusiv a acestor două grupe de populație.

O altă parte însemnată din populația care a trăit sub ocupația horthystă a fost formată din cetățeni români de naționalitate maghiară în număr total de circa 973.537 locuitori, adică 37%. Aceasta a fost supusă unei puternice presiuni politice, ideologice, psihice, din partea regimului fascist horthyst, a partidului ardelenesc maghiar, a unor organizații cu caracter fascist, naționalist și altele în scopul de a o converti sub deviza falsă a propagandei horthyste a „unității naționale” fără caracter de clasă.

Și această populație era formată în majoritatea ei din categorii sociale muncitoare și țărănești îndeosebi. În funcție de evoluția situației politice interne și externe, a politicii regimului horthyst-fascist a adoptat atitudini și poziții foarte diferite.

Un anumit număr din această populație încă din perioada interbelică, a fost atrasă în mișcarea muncitorească revoluționară, în rândurile Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, a organizațiilor de masă, în rândurile M.A.D.O.Sz-ului, participând la lupta revoluționară și antifascistă alături de poporul român, inclusiv la marile demonstrații împotriva Dictatului de la Viena¹⁵⁵.

Această populație rămasă sub ocupația horthystă s-a integrat în mare parte în mișcarea de rezistență, împotriva regimului horthyst, prin organizațiile de partid, U.T.C., cele ale Ajutorului roșu, în organizațiile sindicale revoluționare, unde a adus contribuții importante la această luptă și a dat însemnate sacrificii și jertfe.

Astfel, numai în cursul arestărilor făcute de organele de represiune horthyste în perioada iunie-septembrie 1941, din 795 de comuniști și antifasciști ce au fost

¹⁵³ Arh. stat Cluj, fond Prefectura județului Cluj, dosar nr. 136/1944, f. 60—61, 63.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ V. T. Ciubăncan, în *Acta MN*, 18, 1980, p. 342—344, 350; *idem*, în *Marisia*, 10, p. 534—540, 571—574; *idem*, în *Acta MN*, 19, 1982, p. 213—215. Adevizul populației Banatului la dezideratul național de apărare a frontierei de vest a României în anii 1939—1940. Documente și date noi, în *An. B.*, 1, 1981, p. 183—198, 203, 211. S. Toth, *Gal Gabor, Studiu monografic*, București, 1974. L. Banyai, *Pe făgașul tradițiilor frăgești*, București, 1971, p. 142—228.

deja trimiși în fața instanțelor de judecată după arestare, 198 erau de naționalitate maghiară, și care în majoritatea lor au suferit condamnări la ani grei de închisoare, iar o parte dintre ei au fost deportați în lagărele de exterminare naziste¹⁵⁶. În anii care au urmat în cadrul proceselor intentate și arestărilor făcute de horthyști, numărul comuniștilor, antifasciștilor de naționalitate maghiară a crescut. Cea mai adioasă crimă săvârșită în lagărul de anchetă de la Someșeni, lângă Cluj, a fost împotriva comunistului de naționalitate maghiară Jozsa Bela, fost secretar al Comitetului regional al comuniștilor din nord-vestul Transilvaniei, care a fost ucis în mod barbar de către agenții siguranței horthyste¹⁵⁷.

Comuniștii, antifasciști și forțele înaintate din rîndul populației maghiare au luat atitudine, au demască politica naționalistă, sovină, deșănțată, fascistă a regimului horthyst, au condamnat măsurile represive și crimele săvârșite de acesta împotriva populației românești, și a altor naționalități, iar în anumite împrejurări grave a manifestat atitudine de umanism și de apărare a victimelor teroarei fasciste. Din multitudinea de fapte și atitudini de acest fel redăm câteva exemple.

În timpul acțiunii criminale săvârșite de trupele horthyste în localitatea Ip, județul Sălaj, asupra populației românești în noaptea de 13/14 IX 1940 cetățeanul de naționalitate maghiară Ösz Andrei din aceeași localitate, fiind luat de o patrulă militară horthystă și dus pe strada unde locuia să ajute la identificarea familiilor de români pentru a fi împușcate, a refuzat să le arate casele în care locuiau români, aceasta pentru a-i salva de la împușcare, sub pretextul invocat de el că nu este născut în localitate și nu cunoaște situația comunei¹⁵⁸.

În localitatea Trăznea, același județ, unde, de asemenea, au fost săvârșite astfel de crime în ziua de 9 IX 1940, Costea Otilia, fiica preotului Costea din localitate, și care a fost acuzată în mod fals că ar fi tras cu o pușcă mitralieră în armata horthystă, acuzație lipsită de orice temelie, scăpînd cu viața din timpul masacrului, a fost adăpostită și protejată, împreună cu mama sa, de către o familie de naționalitate maghiară din localitate¹⁵⁹.

În anul 1943, forțele înaintate din rîndul populației maghiare muncitoare, au luat poziție deschisă printr-un manifest adresat populației maghiare din teritoriu, cu titlul semnificativ „Vor să înnece Ardealul în sînge”, împotriva unui discurs instigator a baronului Aczel Edé din județul Cluj, ținut în orașul Șimleul Silvaniei, în august 1943, care a instigat populația maghiară contra românilor, pentru a-i extermina. „Acest nebun sadic, un netrebnic, dezbrăcat de orice sentimente umane și-a propus să transforme pămîntul Ardealului într-un cîmp de sînge și moarte”¹⁶⁰ — se arăta în manifest. „Maghiari! Noi nu putem admite ca pe pămîntul Ardealului să se comită un asemenea pogrom, pîngărîndu-se acest pămînt cu sîngele nevinovat al femeilor și copiilor”¹⁶¹. În manifest se arăta că adevărații dușmani ai maghiarilor nu sînt românii, ci Horthy, guvernantul horthyști, marii moșieri în frunte cu baronul Aczel Edé care au dus și încearcă să ducă mai departe în eroare populația maghiară, pentru a o abate de la țelurile și scopul luptei sale adevărate, „Unguri! Dacă vă vor pune arma în mînă, să nu le îndreptați contra românilor, ci contra domnilor de la conducere, contra conștilor și altor dobitoci, folosiți-vă de acele arme pentru a vă elibera de sub stăpînirea asupritorilor”¹⁶².

O altă parte din această populație maghiară, din categoria maselor muncitoare, și-a dat seama destul de repede de caracterul antipopular al politicii regimului horthyst, de situația gravă economico-socială în care a fost adusă. Făcînd

¹⁵⁶ Gh. Zaharia, L. Vajda și colaboratorii, *op. cit.*, p. 93—99, Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dosar nr. 6533, f. 49.

¹⁵⁷ P. Bunta, *op. cit.*, p. 583—602, A. Simion, I. Micu, *Jozsa Bela, 1898—1943*, București, 1971.

¹⁵⁸ Arh. Tribunalului județean Cluj, *fond Tribunalul poporului*, dosar nr. 29/1946, f. 26, 35.

¹⁵⁹ *Idem*, dosar nr. 28, f. 189—190.

¹⁶⁰ Arh. C.C. al P.C.R., *colecția 103*, unitatea de păstrare 1729, f. 1—2.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² *Ibidem*, f. 3.

apoi comparație cu situația avută anterior în România, cu deplină maturitate și judecată obiectivă s-a separat treptat de regimul horthyst și politica lui, pe care le-a dezavuat, și detestat, în multe cazuri în mod public, afirmând că au avut o situație mai bună când au trăit în cadrul statului național român. Pentru astfel de manifestări au fost condamnați de către instanța specială de judecată de la Tîrgu Mureș numeroși cetățeni de naționalitate maghiară. Ca exemplu: Nemeș Mihai, pantofar din Cristurul Săcuiesc, Kovacs Maria, țărancă din Sînmărtin Ciuc, Nagy Lajos, țărăn din localitatea Pănet județul Mureș, Aсталos Iozsef muncitor zilier din Reghin și mulți alții care ar mai putea fi nominalizați¹⁶³.

Toate aceste date și aspecte și altele care ar mai putea fi prezentate, vin să ateste că și în rîndurile populației de naționalitate maghiară, foarte diferite din punct de vedere social și politic s-a creat și s-a dezvoltat tot mai mult o stare de spirit potrivnică regimului horthyst și politicii lui, iar manifestările cu acest caracter au fost reprimare cu brutalitate de către forțele represive ale acestuia. O astfel de stare de spirit a fost relevată de nenumărate ori și în rapoartele oficiale ale autorităților de ocupație, la început taxată drept „stare de deprimare”, de „neliniste”, apoi de „lipsă de încredere”, fie în autorități sau față de regim, pînă la caracterizarea că au loc atitudini ostile, că se adresează autorităților într-un limbaj taxat drept „comunist”, ne dezvăluie de fapt întregul conținut politic al acestei stări de spirit antihorthyst, pînă la manifestări de ostilitate, confirmate prin numeroase cazuri ce au fost identificate și reprimare¹⁶⁴.

Din rîndurile foștilor cetățeni români de naționalitate germană în număr total de circa 71.487 locuitori, adică 2,71% din total ce au rămas sub ocupația horthystă, o parte din ei au aderat la rezistența antihorthystă. Acei care aveau vederi democratice și din punct de vedere moral-politic s-au legat de statul național unitar român făcîr la 1 decembrie 1918. Aceștia au apreciat în mod corect și libertățile democratice de care s-au bucurat în perioada interbelică în România. De aceea au fost împotriva revizionismului horthyst, inclusiv împotriva Dictatului de la Viena. De asemenea, ei mai păstrau vie în memorie politica de deznaționalizare și de maghiarizare forțată dusă asupra lor de fostul regim dualist austro-ungar continuată asiduă de regimul fascist-horthyst.

Căzută sub ocupație horthystă această populație în ansamblul ei a fost supusă unei puternice presiuni moral-politice de deznaționalizare și de maghiarizare, precum și unor presiuni politice și morale din partea organizațiilor hitleriste spre a o converti la politica și ideologia nazistă.

Cu toată situația ei foarte gravă pe care a trebuit să o înfrunte cu cei doi adversari, totuși s-au înregistrat și în rîndurile ei numeroase cazuri de manifestări fie individuale, sau colective împotriva regimului de ocupație horthyst. În acest context ne apare semnificativ acel raport a pretorului plășii din plasa Arud județul Satu Mare, în care se face referire la modul destul de general privind atitudinea populației de naționalitate germană ca fiind potrivnică politicii regimului horthyst. La acestea se adaugă faptul că în alte cazuri pe care le-am evidențiat, sau în numărul celor aproape 600 de procese înscenate și judecate de „Colegiul celor cinci” la Tîrgu Mureș au fost implicați și unii foști cetățeni români de naționalitate germană și condamnați, între care: Caiser Samuel mecanic auto din Reghin, acuzat că în septembrie 1941 a făcut apreciere după care: „Armata maghiară (horthystă n.n.) e bandă de jefuitori, iar ofițerii maghiari (horthyști (n.n.) sînt oameni fără caracter”¹⁶⁵. Cetățeanul Haiberger Ianos muncitor la Fabrica „Foresta” din Reghin, a fost trimis în judecată fiind acuzat de activitate comunistă și de păstrare la locuința sa de literatură politică revoluționară interzisă de regimul

¹⁶³ Arh. stat Mureș, *fond Curtea de Apel*, nr. 19/1940—1944, *Colegiul celor cinci*, dosar nr. 174/34/1942, 190/63/1942, 177/34/1942, 159/416/1941.

¹⁶⁴ D. Csatari, *op. cit.*, p. 286, 301, 355.

¹⁶⁵ Arh. stat Mureș, *fond Curtea de Apel* nr. 19/1940—1944, *Colegiul celor cinci*, dosar nr. 199/17/1941.

fascist¹⁶⁶. Organele polițienești horthyste din județul Satu Mare și Maramureș au dat în urmărire pe învățătorul de naționalitate germană Ember Gustav sub acuzația că a vizitat satele românești și a îndemnat (instigat) populația să ceară în școli învățămînt în limba română.¹⁶⁷

Deși nu dispunem de informații mai bogate socotim totuși că exemplele pe care le-am dat vin să ateste faptul că și în rîndurile acestei populații cu o situație specială au existat forțe antihorthyste, antifasciste și de aceea situația ei trebuie analizată în mod nuanțat, diferențiat.

Apreciind situația generală foarte gravă a întregii populații ce a aparținut statului național unitar român și a căzut victimă ocupației fasciste străine și dînd o caracterizare regimului terorist, polițist, fascist horthyst tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „În teritoriile ocupate de horthyști s-a dezlănțuit o cumplică prigoană, numeroși militanți revoluționari români și maghiari, sute de mii de cetățeni au fost arestați, fiind pustiite sate întregi, au fost deportați sute de mii de români, evrei, maghiari în lagărele de concentrare hitleriste“¹⁶⁸.

În acest context general social-politic de ocupație fascistă străină, s-a înscris locul și rolul mișcării conștiente de rezistență antihorthystă, organizată și condusă de către forțele cele mai înaintate din rîndurile populației de naționalitate română, maghiară, evrei, germani și de alte naționalități, aparținînd clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității și chiar din rîndurile burgheziei mici și mijlocii naționale, patriotice din rîndul populației căzută victimă ocupației în ansamblu ei. Acestea au fost acele forțe revoluționare patriotice și naționale constituite într-o mișcare largă, cu o bază de masă puternică. În formele în care ea a fost organizată a cuprins toate domeniile principale economic, social, spiritual, politic și național. Prin programele lor și mai ales prin acțiunile întreprinse această mișcare a dat un curs nou, superior și conștient stărilor de spirit de împotrivire și de rezistență față de ocupanții străini. Mișcarea a sintetizat atît în programe dar mai ales în acțiunile desfășurate cele mai de seamă năzuințe și deziderate a maselor populare, reușind într-un șir de domenii importante să coordoneze și să amplifice acțiunile acestora. A ținut în permanență treaz spiritul de luptă, a dat acestor mase populare perspectiva eliberării lor naționale și sociale, păstrarea încrederii nestrămutate în puterea de rezistență a poporului român și a patriei sale România, de a duce lupta pînă la capăt pentru eliberarea patriei de ocupanții străini, idee care s-a transformat într-un adevărat crez național

¹⁶⁶ Ibidem, dosarul nr. 293/32/1941.

¹⁶⁷ Arh. stat Maramureș, *fond colecția de documente*, documentul nr. 3/944/1941, 1.X.1941. Cu privire la poziția populației germane din Transilvania față de revizionismul horthyst în perioada interbelică, vezi: V. T. Ciubăncan, *An. B.*, p. 191—192, 197—203, 206; *idem*, în *Apulum*, 21, 1983, p. 371—373, 374.

¹⁶⁸ Nicolae Ceaușescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunei stări a maselor pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, București, 1981, p. 15.

al poporului român, la care s-au alăturat și forțele înaintate ale naționalităților conlocuitoare din țara noastră.

Un document de epocă ce ne-a rămas de la un patriot român din nord-vestul țării, care la data de 13 octombrie 1944 perioada de agonie a regimului horthysto-hitlerist a fost arestat și internat într-un lagăr de concentrare, dar el a lăsat drept moto pentru contemporaneitate următoarea însemnare purtând titlul de:
„1944 X 13“.

„ADIO!

Române-ți las ca moștenire?

Că: pentru a Neamului mărire

Și pentru-a țării întregire;

Horind, la moarte să te duci!

Să vie ea, din glonț sau furci!

Așa plecat-au mulți cu mine;

Cintînd: „Deșteaptă-te Române“ ...

Acesta era atunci de fapt un crez național al unui întreg popor ce se manifesta la cele mai înalte cote deschise de actul istoric al victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă, antiimperialistă din August 1944 din România.

Lupta de rezistență a maselor populare din nord-vestul țării s-a integrat organic în lupta generală de rezistență a poporului român, înscriindu-se în acele condiții interne ce au devenit favorabile în vara anului 1944 trecerii la înfăptuirea marii revoluții. Aprecierea făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu, la aniversarea a 40 de ani de la marele eveniment istoric după care: „În țară se accentua nemulțumirea maselor populare, se intensifica și căpătau tot mai mare amploare acțiunile de luptă și de sabotare a mașinii de război“¹⁶⁹ — își găsesc întreaga valoare și pentru aprecierea situației generale existente în nord-vestul țării și pentru atitudinea și manifestările cu același caracter ale populației împotriva ocupanților horthyști și hitleriști.

După ce la chemarea forțelor conducătoare ale revoluției în frunte cu Partidul Comunist, întreaga armată română în noaptea de 23—24 august 1944 a început lupta împotriva ocupanților hitleriști împreună cu gărzile patriotice înarmate a lichidat în câteva zile unitățile militare germane eliberînd Capitala, și cea mai mare parte a țării, din septembrie, „... armata română, împreună cu armata sovietică au trecut la lupte pentru eliberarea Ardelului de sub ocupația horthysto-hitleristă“¹⁷⁰, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului.

¹⁶⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944*, București, 1984, p. 8.

¹⁷⁰ Ibidem, p. 9.

La 25 octombrie 1944 prin eliberarea oraşelor Satu Mare şi Carei precum şi a ultimelor localităţi aflate la frontiera de vest a ţării, s-a înfăptuit eliberarea completă şi definitivă a întregului teritoriu naţional, prin care în fapt a fost anulat odiosul Dictat de la Viena din 30 august 1940.

Atunci Marea Horă a Unirii în care s-au încins vitejii eliberatori în piaţa oraşului Carei, simbol al unităţii şi independenţei naţionale a poporului român îşi revărsa ecoul adânc şi vibrant peste toate meleagurile patriei. În zbuciumata istorie a poporului român începea o era nouă deschisă de victoria revoluţiei de eliberare naţională, şi socială, evenimente de la care întregul nostru popor în 1984 a aniversat 40 de ani, cu un grandios bilanţ de realizări. „Se poate afirma, fără teamă de a greşi că în îndelungata sa istorie de peste 2000 de ani, în care poporul nostru a parcurs multe etape grele şi importante, epoca acestor 40 de ani este cea mai măreaţă şi înfloritoare din întreaga dezvoltare socială a poporului român”¹⁷¹ apreciază secretarul general al aptridului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cu prilejul sărbătoririi măreţului eveniment.

VASILE T. CIUBÂNCAN

DER ANTIHORTHYSTISCHE WIDERSTAND IM NORDWESTEN RUMÄNIENS AUF WIRTSCHAFTLICH-SOZIALEM GEBIET. SÁLAJER BEITRÁGE

(Zusammenfassung)

a) Auf Grund einiger Daten, viele davon sind bisher unbekannt, prüft der Verfasser einige Fragen hinsichtlich jenes Teils des Gebietes Rumäniens, das ihm durch das Wiener Diktat vom 30. August 1940 geraubt und durch das horthystische Ungarn besetzt wurde.

Der Verfasser bringt hinsichtlich der Fläche dieses Gebietes neue Daten und schließt sich jenen an, die der Meinung sind, daß das besetzte Gebiet 43.492 km² groß war, was mit den offiziellen Daten Ungarns von damals übereinstimmt.

Anschließend werden Daten gebracht, die Bedeutung des wirtschaftlichen Potentials des Gebietes hervorheben. Um seine Schlußfolgerungen zu stützen, bringt der Verfasser sowohl Zitate aus offiziellen Angaben seitens der ungarischen Regierung und hebt auch und vor allem die ergriffenen Maßnahmen hervor, die diese Regierung hinsichtlich der Intensivierung der Ausbeutung der Bodenreichtümer ergriff, sowie deren Auswirkungen.

Zu den wichtigsten Reichtümern gehörten die Goldlagerstätten aus dem Bergbaugbiet Baia Mare, das 30—33% den Goldproduktion Rumäniens lieferte. Der Rhythmus der Ausbeutung der Buntmetallerze stieg in diesem Gebiet von 100%, d.i. das Niveau vom Jahre 1940, auf 386%, d.i. das Jahresmittel zwischen 1941—1944. Es wurden 10.346 kg feines Gold erzeugt, was mehr als das Doppelte der Goldproduktion Rumäniens im Jahre 1939 (4.666 kg) darstellte. Außerdem erzeugte man noch 88.096 kg Silber und andere Metalle (Kupfer, Zink, Blei). Die Vorbereitungsrythmen überschritt man bei allen Metallkategorien gegenüber dem 1940 bestehenden Niveau.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 11.

Durch den übermäßigen Abbau von Kohle und Bitum erzielte man mittlere Jahressteigerungen von 100% (1940) auf 350—400% in den Jahren 1941—1944. Laut offiziellen Angaben wurde Ungarn infolge der Intensivierung des Salzabbaus auf dem besetzten Gebiet zu einem Salzerzeuger und zu einem der salzreichsten Länder Europas.

Auf Grund der vorgelegten Daten weist der Verfasser die Schlüsse der rev. 1.437.393 m² Wald, der 1940 auf einen Wert von 28.747.900.000 Lei geschätzt wurde, bringt der Verfasser. Die aus den gebirgswaldreichen Kreisen Năsăud und Maramureș vorgelegten Daten beweisen, daß die Ausbeutungsrhythmen der Holzmasse von 100% (1940) auf 500%—1000% in den Jahren 1941—1944 stiegen, was rundes Tannenholz, Bretter und Minenholz betrifft. Beim Minenholz wurden die Fällungen um circa 30—35 Jahre gegenüber der normalen Grenzen überschritten.

Auch Daten hinsichtlich der intensiven Ausbeutung des Waldreichtums von sionistischen Propaganda und einiger Verfasser von Arbeiten ökonomischen und historischen Charakters aus Ungarn ab, die die Tatbestände entstellen und Versionen über den „Mangel an Reichtümern und an wirtschaftlicher Bedeutung“ aufstellen. Man ist der Meinung, daß in einigen ausländischen zeitgenössischen Geschichtsbüchern dagegen nicht kritische genug Stellung genommen wurde.

b) Es werden die Formen des Widerstandes der Volksmassen aus dem Nordwesten des Landes für die Verteidigung ihres Bodens, für Bestand und Freiheit untersucht und dargestellt.

1. Es werden hervorgehoben die Pläne und Maßnahmen der horthystischen Regierung, durch welche man in erster Reihe die rumänische Bevölkerung, aber auch die anderen nichtmagyarischen Nationalitäten durch Enteignung ihres Bodens, ihres mobilen und imobilen Reichtums, durch Ausweisungen, durch Umsiedlung der rumänischen Bevölkerung und massive Ansiedlung magyarischer Bevölkerung in die von Rumänen bewohnten Gebiete, um die nationale Zusammensetzung und die demographische Struktur im besetzten Gebiet zu verändern.

2. Dargestellt werden die Ziele, die Programme und die Handlungen der antihorthystischen Resistenzbewegung im Nordwesten des Landes gegen das faschistische Besatzungsregime und gegen dessen Politik auf sozial-ökonomischem Gebiet.

3. Weiterhin werden sehr viele Daten und Beispiele der Widersetzung auf dem gesamten besetzten Gebiet angeführt, wodurch die Entstehung und die Entwicklung eines antihorthystischen Widerstandes mit Massencharakter belegt wird, an dessen Spitze sich die rumänische Nationalität befand, der sich aber auch bedeutende Volkskräfte aus den Reihen der ehemaligen rumänischen Bürger deutscher, ungarischer, jüdischer, russischer, rutenischer u.a. Nationalität anschlossen, da auch sie von der Politik des horthystischen Regimes hart betroffen wurden.

Trotz repressiver Maßnahmen der faschistischen Besatzungskräfte wuchs die Intensität des Widerstandes und erreichte seinen höchsten Stand im Sommer des Jahres 1944, als in Rumänien die nationale und soziale Befreiungsrevolution vom 23. August 1944 vorbereitet und durchgeführt wurde, infolgedessen auch das infolge des Wiener Diktats vom 30. August 1940 geraubte Vaterlandsgebiet befreit wurde.